

Klasik Arap Edebiyatında Bir Mizah Ögesi Olarak Alem (Özel İsim), Lakap ve Künyeler

Şener Şahin

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı
Bursa/Türkiye
senersahin@uludag.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-2499-7672>

Fadime Kavak

Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı
Bursa/Türkiye
fadimekavak@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-8817-4771

Öz: Arapça'da hem "alem" tabir edilen özel isimler hem de Arap kültürünün karakteristik hususiyetlerinden biri olan lakap ve künyeler, gerek edebiyat sahasının muazzam geniş düzlüklerinde at koşturan ahbar ravileri, gerekse de linguistik şakalara düşkün kalem erbabı nezdinde özel ilgiye mazhar olmuş sıra dışı edebi temalardan biridir. Özel isimleri oluşturan sözcüklerin ya da künye ve lakapların mana çağrışımlarını kullanmak suretiyle nükteye başvurma sanatı; başta edip, şair, nedim ve dil âlimleri olmak üzere şaka ve latifeye meyilli şahsiyetlerce asırlar boyu uygulanan mizahi bir uğraş olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, ilk örneklerinin bizzat Hz. Peygamber tarafından veriliyor olması, bu mizah tarzına başvuran ediplerin cesaretini daha da artırmış ve yüzyıllar içerisinde bu sahada biriken edebi malzemenin revaç bulmasında meşhur birkaç hadis metninin de payı olmuştur. İşte bu makale, tarihi Hz. Peygamber zamanına uzanan köklü bir edebi uygulamanın ve mizahi geleneğin yansımaları durumundaki özel isimler, künyeler ve lakaplar üzerinden sergilenen anekdotik anlatılara odaklanmaktadır. Makalede öncelikle böyle bir nükteye başvurmanın gerekçeleri sıralanmakta, akabinde bu özel mizah biçiminin sergileniş biçimleri ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Mizah, Alem (Özel İsim), Lakap, Künye.

Geliş Tarihi/Received Date: 20.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 27.10.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Citation: Şahin, Şener – Kavak, Fadime. "Klasik Arap Edebiyatında Bir Mizah Ögesi Olarak Alem (Özel İsim), Lakap ve Künyeler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2020), 495-528.

Proper Names, Laqaps And Kunyas As An Item Of Humor In Classic Arabic Literature

Abstract: Proper names in Arabic, as well as laqaps and kunyas which are characteristic of Arab culture are one of the extraordinary literary themes that have received special attention both by ahbar narrators running horses on the vast plains of the literary field and by scholars who are fond of linguistic jokes. The art of referring to wit by using the meaning connotations of words that make up proper names or kunyas and laqaps; It has been a humorous endeavor that has been practiced for centuries by individuals inclined to joke, especially poets, litterateurs and language scholars. It is understood that the fact that the first examples were given by the Prophet himself increased the courage of those who used this style of humor, and several famous hadith texts had a share in the popularity of the literary material accumulated in this field over the centuries. This article focuses on anecdotal narratives displayed through special names, kunyas and laqaps which are reflections of a long-established literary practice and humorous tradition dating back to the time of the Prophet. In the article, the reasons for using such a wit are listed first and then the forms of displaying this special form of humor are put forward.

Keywords: Arabic Literature, Humor, Proper Name, Laqap, Kunya.

Giriş

Arap edebiyatının mizah tarihi, kültürel, folklorik, dinsel, mezhepsel, dilsel vb. farklı sahalara ait oldukça zengin bir materyal kullanır. Bu malzemenin özellikle linguistik kapsamındaki örnekleri hem ahbar ravilerinin hem de ilim meclislerinde dikkatleri üzerine çekerek bu sayede havassın cömert sınıfından ihsan koparmaya can atan nükte erbabının sahası olmuştur. Bu malzemenin hatırı sayılır bir miktarı ise lakap ve künyelerle ilgilidir.

Özel isimleri oluşturan sözcüklerin ya da künye ve lakapların mana çağrışımlarını kullanarak espri üretme sanatı başta edip, şair, nedim ve dil âlimleri olmak üzere nüktedan şahsiyetler tarafından asırlar boyunca çok farklı biçimlerde uygulanagelmıştır. Makalemizin ileriki bölümlerinde daha detaylı ele alınacağı üzere bu tekniklerin bir kısmı “alem” olan sözcüğün doğrudan ifade ettiği mananın ya da ortak çağrışımları olan bir dizi terimin bağlama uygun mizahi yorumundan ibarettir. Bazıları insan ya da hayvanlara yakıştırılan münasebetsiz isimlerin paradoksal çağrışımlarından hareket eder. Diğer bir kısmı haddinden fazla uzun isimlerle alay etmeyi amaçlarken bir diğer bölümü de lahn ve tashiften kaynaklanan, çoğu zaman da mahcup edici durumlara yol açan telaffuz hatalarına odaklanır. Bunun dışında, kayda değer orandaki mizah örneğinin ise, bir alem üzerinde şekli tasarruflarda (harf eksiltmek, harf eklemek, ismin son harf veya harekesini okumamak) bulunmak suretiyle komikliği sağladığı dikkati çeker.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu evsaftaki malzemeye ilk defa Büveyhiler devrinin ünlü devlet adamlarından vezir Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn el-Âbî'nin (ö. 422/1030) *Nesrû'd-dürr* isimli eserinde rastlanmaktadır. Âbî bu hacimli nevadir koleksiyonunda "الأَسْمَاءُ الْحَسَنَةُ وَالْقَبِيحَةُ" başlığı altında bu nevi çok sayıda örneğe yer vermiştir. Bunu yaklaşık iki yüzyıl sonra *Nehcü'l-belâğa* şarihlerinden İbn Ebi'l-Hadîd'in (ö. 656/1258) *Şerhu Nehcü'l-belâğa*'sı izlemektedir. İbn Ebi'l-Hadîd de bahsi geçen eşerinde yine bu kategoriye dâhil edebileceğimiz nitelikteki onlarca anekdotu "طَرَائِفُ حَوْلِ الْأَسْمَاءِ وَالْكُنَى" başlığı altında peş peşe sıralamıştır. Sayısız edeb koleksiyonunda bu başlık altında toplanabilecek başkaca pek çok malzeme varsa da bunlar, belirtilen şekilde özel başlıklar altında zikredilmemiştir.

Arap kültür ve edebiyatında isimlerin değişik yöntemlere başvurmak suretiyle bir nükte veya mizah unsuru olarak kullanımı, örneklerine oldukça sık rastlanan bir uygulamadır. Dikkat ve keskin bir zekâ gerektiren isimlerle nükte yapma sanatının (التَّنْدُرُ بِالْأَسْمَاءِ) en eski örnekleri arasında, bizzat Hz. Peygambere nispet edilen birkaç rivayet de yer almaktadır. Otantik birkaç tarih kaynağında, Hz. Peygamber'in, muhatap olduğu kişilerin isimlerinin manalarını bilhassa olumsuz koşullar altında hayra yormak ya da bu isimler üzerinden iltifatta bulunmak suretiyle bir avantaja dönüştürdüğü kaydedilmiştir. Mesela Hz. Peygamber ve yol arkadaşı Hz. Ebubekir ile, hicret sırasında kendilerini yakalamak üzere 70 kişilik bir müfrezeyle gelen Büreyde b. Husayb el-Esemî (ö. 63/682) arasında şöyle bir diyalog cereyan etmiştir:

Hz. Muhammed: Adın ne?

Muhatabı: بُرَيْدَةٌ

Hz. Muhammed: Gördün mü Ebûbekir, işimiz âsân oldu (بُرْدُ أَمْرُنَا).

Hz. Muhammed: Peki kimlerdensin?

Muhatabı: أَسْلَمُ kabilesinden.

Hz. Muhammed: Bak Ebûbekir, şimdiden selamete erdik (سَلِمْنَا).

Hz. Muhammed: Hangi boydan?

Muhatabı: سَهْمٌ boyundan.

Hz. Muhammed: Şanslıyız ki karşımıza sen çıktın (خَرَجَ سَهْمُكَ)!¹

Hz. Peygamberin, özel isimlerin manalarına latif göndermeler yapmak suretiyle başvurduğu bu yumuşatma stratejisine ek olarak, yine hicret esnasında yaşanmış bir diğer örnekte, Hz. Peygamberin iki özel ismin lügat anlamına dayanarak yine yol arkadaşının kaygısını bertaraf etmeyi amaçladığı görülmektedir:

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile birlikte Medine'ye hicreti sırasında Gülsüm b. Hedm'in evine misafir olmuş, o da "Ey Yesâr, ey Sâlim çabuk buraya gelin!" diyerek uşaklarından ikisini yanına çağırmişti. Hz. Peygamber uşakların adlarındaki 'bol-luk, bereket' ve 'selâmet' manalarından hareketle bir nükte fırsatı buldu ve kendi-

¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 330.

siyle birlikte sıkıntılara göğüs geren, canını tehlikeye atan yol arkadaşının gönlüne bir nebze su serpmek için “Gördün mü Ebû Bekir” dedi, “Allah bizi şimdiden selâmet ve bolluk yurduna ulaştırdı bile!”²

Bu iki örnekteki gibi, bir kelimenin köküne inmek suretiyle nükteye zemin hazırlama gayretlerinin yanı sıra, edipler başka bazı tekniklerle de isimler üzerinden latifelere başvuruyordu. Sözelimi Ebü'l-Feth Mahmûd b. Muhammed (ö. 360/971), sıra dışı bir isimle anılmak için كَاتِبٌ, شَاعِرٌ, جَوَادٌ ve مُنَحَّمٌ kelimelerinin baş harflerini bir araya getirmek suretiyle kendisine “كشاجم” lakabını uygun görmüş ve gerçekten de edibimiz kendi isminden ziyade bu orijinal lakapla tanınır olmuştur.³

Klasik edebiyatta ve mizahta özel isimler, nükteler ve lakaplar üzerinden nükte yapmanın pek çok nedeninden bahsedilebilir. Muhatabı tazîm bunlar içerisinde önemli gerekçelerden biridir. Statüko bakımından düşük olanın, yüksek makamdaki muhatabına -ki bu çoğu zaman bir halife, sultan, emir ya da yetkili bir vali olabilir- genellikle bir tanışma esnasında isimden hareketle tazim ya da iltifat etmesi sıkça başvurulan bir yöntemdir. Bu maksada hizmet eden mizah örneklerinde genelde halife veya sultanın, karşısındaki şahsa, adını teyiden sorduğu, ilgili şahsın da bu durumu onları tebci için bir fırsat olarak değerlendirdiği görülmektedir. Aşağıda iki ziyaretçinin, isimlerinin ifade ettiği manaları, biri Emevi diğeri Abbasi Halifesi iki yöneticiye iltifatta bulunmak için nasıl değerlendirdikleri görülmektedir:

Anekdote: 1

Bir keresinde Saîd b. Mürre el-Kindî, Emevi Halifesi Muâviye b. Ebî Süfyân'ı (ö. 60/680) ziyarete gelmiş. Muâviye, ismini teyit için muhatabına sorma gereği duyarak “Sen Saîd misin? (أَنْتَ سَعِيدٌ؟)” demiş. O da bu fırsatı kaçırmayarak şöyle iltifatta bulunmuş:

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ "السَّعِيدُ"، وَأَنَا "ابْنُ مَرَّةٍ".

Zât-ı âliniz “Saîd (Bahtiyar)” efendim;
Bendenizse “İbn Mürre (Acıların çocuğu)”!

² İbn Abdi Rabbih, *el-'İkdü'l-ferîd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404), 2/158; Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn el-Âbî, *Nesri'd-dürr*, thk. Hâlid Abdülganî Mahfûz (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 7/108; İbn Miskevayh, *el-Hevâmil ve ş-şevâmil*, thk. Seyyid Kisrevî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 236.

³ Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali el-Husrî, *Cem'u'l-cevâhir fi'l-mulah ve'n-nevâdir*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1987), 132; Abdülhayy Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Abdülkâdir el-Arnâvût - Mahmûd el-Arnâvût (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1406) 3/38.

Anekdot: 2

Yine bir defasında Halife Memûn kendisini ziyarete gelen Seyyid b. Enes el-Ezdî'ye ismini teyit için "Seyyid sen misin? (أَنْتَ السَّيِّدُ؟)" demiş. Bunun üzerine o da şöyle övgüde bulunmuş:

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ "السَّيِّدُ"، وَأَنَا "إِبْنُ أَنَسٍ".

Emîrül-müminin "Seyyid"dir efendim; ben kulunuz "İbn Enes"!⁴

Keza, belirli bir kültür ya da çevrede bilinmeyen özel isimler, bu isimleri duyanlarca garipsendiğinde de nükte ya da latife konusu olabilmektedir. Bazen bir ismin fonetik bakımdan yadırgatıcı oluşu ya da Arap morfolojisinin pek aşına olmadığı vezinlerde gelişi şakaya zemin hazırlayan durumlardır. Ebû Mansûr el-Âbî, ünlü şair Ferezdak'ın (ö. 114/732) oğullarından üçüne verdiği vezindaş üç ismi (لَطِيَّةٌ، عَيْطَةٌ، سَبِيطَةٌ); keza Ali b. İsâ ile iki kardeşinin aynı vezni paylaşan üç lakabını (سَكَنَكْتٌ، عَرْمَرَمٌ، كَلْمَلَمٌ) bu bapta zarif bir nükte olarak zikretmektedir.⁵

Bazen de kişinin adının manasıyla fizyonomisi (isim ile müsemma) arasındaki bir zıtlık mizah konusu olabilmektedir. Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin (ö. 255/869) hikâye ettiği aşağıdaki olayda böyle bir durum söz konusudur:

Bir keresinde yanımıza maşrapa gibi kocaman kemikli burnuyla bir bedevi çıkıp geldi. Ucube burnunu görünce hepimizi bir kakhaha tuttu. Bedevi hiç bozuntuya vermeden "Galiba burnuma gülüyorşunuz ama size daha ilginçini söyleyeyim" dedi: "Kabilemde bana basık burun (الأنفاس) derler!"⁶

Görüldüğü üzere Arapça özel isimlerin bu şekilde nükte amaçlı kullanımında bunlar gibi daha pek çok gerekçe sıralanabilir. Ancak temelde özel isimlerle nükte yapma biçimlerine odaklanacak olan bu makalemizde, bahsi geçen saiklere dolaylı olarak değinilecektir. Şimdi klasik Arap kaynaklarında özel isim, künye ve lakapların bir mizah malzemesi olarak hangi usul ve yöntemlerle değerlendirildiğini kategorik olarak ele alalım.

1. İsimlerin Sözlük Anlamlarına Gönderme Yapma

Özel isimlerin zihinde yaptığı çağrışımları kullanmak suretiyle latife yapma, klasik edebiyatta çok geniş bir entelektüel kesimin kayıtsız kalamadığı bir usuldü. Özellikle kelime dağarcığı zengin dil ve sözlük bilginleri başta olmak üzere, ulema kesiminin bu noktadaki üretimi hem kemiyet hem keyfiyet bakımından şaşırtıcıdır. Aşağıda bu durumu örnekleyen iki anekdotla başlayalım:

⁴ Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Mehâsin ve'l-ezâd* (Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1994), 14; Ebû'l-Feth Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed el-İbşîhî, *el-Müstetraf fi külli fennin müstetraf*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 1/136.

⁵ Âbî, *Nesrû'd-dür*, 7/106.

⁶ İbn Abdırabbih, *el-'İkdü'l-ferid*, 4/69; Husrî, *Cem'u'l-cevâhir*, 281; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheratü huṭabî'l-'Arab fi 'usûri'l-'Arabiyyeti'z-zâhira* (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 3/339.

Anekdot: 1

Mutasım (ö. 227/842) dönemi şairlerinden “Berdülhıyâr” lakaplı Muhammed b. Ali, karlı bir kış gününde köprüde Ebü'l-Abbâs el-Müberrid (ö. 286/900) ile karşılaştığında ona şöyle bir espri yapmış:

Dostum, senin lakabın **أَلْمُرْدُ** (soğutan/üşüten); benimki **بَرْدُ الْحَيَارِ** (hiyar soğukları). Gördüğün üzere hava da buz kesiyor; iyisi mi takılmadan yolumuza devam edelim ki ahali bizim yüzümüzden donmasın!⁷

Anekdot: 2

İbn Sükker (ö. 801/1399) Kahire’de yaptırdığı bir medresede kıraat dersleri vermek üzere bir hoca bulunmasını istemiş, ilgililer de birinin adı **زِيَادَة** diğerinin **مُرْتَضَى** olan iki kârinin ismini bir kâğıda yazıp kendisine iletmış. Tercihini bu isimlerden ilki yönünde kullanmak isteyen İbn Sükker nefis bir söz oyunuyla kararını pusulanın arkasına şöylece not etmiş:

مُرْتَضَى زِيَادَة وَزِيَادَة مُرْتَضَى.

Murtaza’ya hacet yok, Ziyâde işimizi görür.⁸

Bazen bir “alem”in sözlük anlamından hareketle yapılan dilsel şakalar belirli bir şahıs ismi yerine kabile veya sülale ismiyle de bağlantılı olabilmektedir. Tespitlerimize göre en eski versiyonu Câhız’ın (ö. 255/869) *el-Meĥâsin ve'l-ezdâd*’ında yer alan bir Hebenneka fıkrasında, sözlük anlamları “suyun dibine çöken” (**رَأْسِيب**) ve “suyun üstünde yüzen” (**طَفَاوَة**) olan iki kabile arasındaki ihtilafın çözümlenmeye çalışıldığı şu sahnede yer almaktadır:

Arap kabilelerinden Benî Râsib ile Benî Tufâve, buluntu bir köleyi kimin sahipleneceği hususunda aralarında ihtilafa düşmüş, münakaşa bir neticeye bağlanamayınca da karşılaşacakları ilk kişiyi hakem tayin etmeye karar vermişler. Şans bu ya karşılıklarına ahmaklığı dillere destan Hebenneka el-Kaysî çıkıvermiş. Meseleyi kendisine güzelce arz etmişler. Hebenneka hiç tereddütsüz “*Beyley durum aşikâr*” demiş “*Hemen köleyi şuracıktaki nehre atıp sonra da vaziyete bakın. Eğer suyun dibine batıyorsa Râsib oğullarından; batmayıp suyun yüzeyinde kalıyorsa o zaman da kesin Tufâveoğullarındandır!*”⁹

⁷ Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali el-Husrî, *Zehri’l-âdâb ve şemerü’l-elbâb*, thk. Yûsuf Ali Tavîl (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1997), 1/395.

⁸ Ebü’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân ve enbâü ebnâ’i’z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Dâru Sâdir, ts.), 1/412; Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ali İbn Hıccce, *Ṭibü’l-mezâk min şemerâti’l-evrâk*, thk. Ebû Ammâr es-Sehâvî (eş-Şârika: Dâru’l-Feth, 1997), 40.

⁹ Câhız, *el-Meĥâsin ve'l-ezdâd*, 87; Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl es-Seâlibî, *Şimârü’l-kulûb*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhîm (Kâhire: Dâru’l-Me’ârif, 1965), 144; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Müzhir fi’ulûmi’l-luġa*, thk. Fuâd Ali Mansûr (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1998), 1/392.

Sülale isimlerinin müfâhara çerçevesinde yarıştırılması Arap nevalidinde oldukça yaygın görülen bir uygulama olduğu gibi, birinci dereceden ataların (anne ve baba) isimleri de yerine göre bu uygulamaya dâhil edilebilmektedir. Şahıslar arasında üstünlük noktasında yaptığı ilginç mukayeseleriyle dikkat çeken Ebü'l-Aynâ'nın (ö. 283/896) aşağıdaki latifesi de bu kategoride değerlendirilebilir:

Bir gün Ebü'l-Aynâ'ya “Sence ikisinden hangisi daha üstün: Zeyd b. Dirhem mi, Seleme b. Dînâr mı?” diye sormuşlar.

Esasen bunlardan ikincisini daha üstün gören Ebü'l-Aynâ, kanaatini bu iki şahsın babalarının isimlerinden hareketle şöyle ifade etmiş:

يَبْتَهُمَا فِي الْقَدْرِ مَا بَيْنَ أَبِيهِمَا فِي الصَّرْفِ.

Aralarındaki üstünlük “Dinar” ile “Dirhem”in değer farkı kadardır!¹⁰

Bazı özel isimlerin manasındaki negatif çağrışımlar, bu türden nüktelere başvuran kimseler için muhatabın eline güçlü bir koz verir. Bu durumun güzel bir örneği, adının manası “*Fazla yaşamaz, ölür (يَمُوتُ)*” olan ünlü şaire, bir dostu tarafından yapılan aşağıdaki şakada net olarak gözlemlenmektedir:

Yemût b. el-Müzerri anlatıyor: Bir gün dostum Sehl b. Sadaka bana şaka yollu “*Mevla seni ismin ile cezalandırsın.*” deyince ben de taşı gediğine koyuverdim: “*Seni de babanın ismine (Sadaka'ya) muhtaç etsin inşallah!*”¹¹

Keza tarihsel gerçekliği de bulunan Lokmân b. Âd veya Lokmân el-Âdî adındaki bir oburun¹² ismi ile لَقِيمٌ sülâsî kökündeki ‘lokmayı bir çırpıda mideye indirme, yalayıp yutma’ manaları arasında ilişki kurularak nükte yapılması da bu bapta değerlendirilebilir. Böylece obur edebiyatında, müteakip zamanlarda ortaya çıkacak Lokmân adındaki yiycileri taşlamak için sağlam bir temel atılmış olmaktadır. İlgili hikâye şöyledir:

Ebü'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688) bir bedevî ile yemek yemekteymiş. Bedevînin, lokmaları aceyle ve büyük bir hırsıyla yalayıp yuttuğunu görünce rahatsız olup

¹⁰ Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Ah̄bârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Cânî (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1997), 92.

¹¹ İbnü'l-Cevzî, *Ah̄bârü'z-zırâf*, 135.

¹² Fazla yemesiyle meşhur Lokmân el-Âdî ile ilgili bir mesel شَيْعٍ مِنْ غَيْرِ لُقْمَانَ “*Lokman doymadan geçirdi*” biçimindedir. Araplar bununla, belirli bir bilgi birikimi olmadığı halde ilim iddiasında bulunan kimseyi kastetmişlerdir. bk. Ebû Ubeyd İbn Sellâm, *el-Emsâl*, thk. Abdulmecîd Kutâmîş (Beyrût: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1980), 209; Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheratü'l-emşâl* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/269; Ebü'l-Fazl en-Nîsâbü'rî, *Mecma'u'l-emşâl*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/125; Ebü'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Meķâyisü'l-luġa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (b.y., Dâru'l-Fikr, 1979), 3/241; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr ez-Zemaşerî, *Esâsü'l-belâġa*, thk. Muhammed Bâsil (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/139-40.

ona adını sormuş. Adının ¹³ **لُقْمَانَ** olduğunu öğrendince de esprisini yapmış: “Sana bu adı vermekle ne kadar isabet etmişler, zira sen hakikaten Lokman’sın!”¹³

Lügatte “*ihsan, bağış, hayır*” gibi anlamlara gelen **صَدَقَةٌ** kelimesi, hem Arap kültüründe hem de -yukarıda olduğu gibi- mizahi edebiyatta sıkça ele alınıp değerlendirilen temalardan biridir. Hususen yılın büyük bir bölümünde yoksullukla mücadele eden badiye halkının, çocuklarına isim verirken mahrumiyeti çağrıştıran terimlere başvurdukları görülmektedir. Aile veya sülalede bu kabil isimlerden birkaçının bir arada bulunması ise fırsatçı nüktedanlara bu hususta yeri geldiğinde şaka yapma ya da alay etme imkânı sunmaktadır. Aşağıdaki rivayet, *el-Eğâni*¹⁴’de, hakkında etraflı anekdotik malzeme bulunan ünlü musikişinas Ebû Sadaka el-Medenî’nin bu yola başvurarak sergilediği nitelikli bir mizah örneğidir:

Harun Reşid’in (ö. 193/809) Hicaz’dan saraya getirttiği müzisyen Ebû Sadaka, halifeden sürekli ihsan ve atıyye koparma peşinde olan tamahkâr mizaçta biriydi. Bir gün bu sebepten kınandığında, kendisini şu sözlerle savundu: Adım **مِسْكِينٌ** (Şefil); künyem **أَبُو صَدَقَةَ** (Sadakaya Muhtaç); kızım **فَاكَّةُ** (Fakru zaruret); oğlum da **صَدَقَةَ** (Bağış); söyleyin bana a dostlar, ben talepkâr olmayayım da kim olsun?!¹⁴

Aşağıdaki örnekte ise tam tersi bir durum söz konusudur. Ad ve künyesinde, zenginliği ve bereketi çağrıştıran sözcükler olduğu halde, mizacı gereği pintilik sergileyen bir şahsın, bir bedevi dostu tarafından nasıl alaya alındığı görülmektedir:

Bedevinin biri eşraftan Ebû'l-Gamr künyesiyle bilinen Bahr’a gelerek yardım talebinde bulunmuş o da cebinden iki dirhem çıkarıp vermiş. Verilen miktarı azımsayan bedevi parayı Ebû'l-Gamr’a geri uzatıp şu dizelele pintiliğini yüzüne vurmuş:

لَسَيْدَفَعُ عَنِّي فَاقْتَبِي دِرْهَمًا عَمْرُو
وَأَنْفِقَهُمَا فِي غَيْرِ حَمْدٍ وَلَا أَجْرٍ
تَسَمَّيْتَ بَحْرًا وَأَكْتَنَيْتَ أَبَا الْعَمْرِ

رَدَدْتُ لِسَحْرٍ دِرْهَمَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ
فَقُلْتُ لِبَحْرٍ: خُذْهُمَا وَأَصْطِرْ فَهُمَا
أَتَمْنَعُ سُؤَالَ الْعَشِيرَةِ بَعْدَمَا

İşimi görmeyeceğinden iki dirhemini Bahr’a iade edip dedim ki:

Al paracıklarımı tepe tepe harca, lakin şana bundan teşekkür de yok sevap da

Adın **بَحْرٌ** (Derya), künyen **أَبُو الْعَمْرِ** (Bonkör) olsa ne fayda

Ahbabını eli boş gönderdikten sonra?!¹⁵

¹³ Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Buhalâ*, thk. Ahmed el-Avâmîrî - Ali el-Cârim (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 2/89; İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *Uyûnu'l-aḥbâr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418), 3/228; İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, 8/11; Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Ali İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ḥamdûniyye* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1417), 9/107.

¹⁴ Husrî, *Cem'û'l-cevâhir*, 158; Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, thk. Müfîd Kumeyha (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/48.

¹⁵ Zemaşerî, *Rebî'u'l-ebâr ve nuşûsu'l-aḥyâr* (Beyrût: Müessesetü'l-A'lemî, 1412), 2/452; Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâdarâtü'l-üdebâ ve muḥâverâtü'l-şuşu'arâ ve'l-bulegâ* (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, 1420), 1/694-695.

Bazı örneklerde ise özel isimlerin sıfatlarla özdeş hale getirilmek suretiyle nükteye kapı aralandığı görülmektedir. Ebû Nüvâs (ö. 198/813) namıyla meşhur el-Hasan b. Hânî', ismindeki sözcüğün (حَسَنٌ) çağrışımını, hiç tanımadığı bir kadına jest ve iltifat yapmada kullanmaktadır. Kendi ağzından yapılan rivayet şöyledir:

Bir keresinde deve sırtındaki tahtirevanında oturan hiç tanımadığım bir kadın ile karşılaştım. Kadın bir ara yüzünü açtı, aman Allah'ım o ne güzellik! Sonra bana adımı sordu, ben de "Gül cemalin" dedim. Zeki kadın derhal "Öyleyse sen حَسَنٌ (Güzel) olmalısın" dedi.¹⁶

2. Bir Dizi İsmi Ortak Çağrışımından Hareketle Nükte Yapma

Arap mizahının belirgin karakteristiklerinden biri de, bir hikâyenin serinde birbirine yakın veya eşdeğer öğelerle anlatımda heyecan unsurunu giderek tırmandırmak, finalde de son bir hamleyle patlamayı sağlamaktır. Okur veya dinleyici kurgunun hazırlayıcı mahiyetteki her bir aşamasında anlatımın bir üst duygusal seviyeye taşındığını hisseder ve finale doğru gülmeyi sağlayacak olan faktörün beklentisi içinde psikolojik olarak kendini hazırlar. Belirtilen bu işleyiş, çok sayıdaki özel ismin ortak çağrışımını kullanmak suretiyle Arap mizah üretiminde de yer yer kullanılmıştır. Klasik kaynaklarda emsaline çokça rastlanan bu mizah biçiminin iki tipik örneğinde "alem"lerin mizahı yaratacak biçimde aynı zamanda birer "sıfat" anlamlı sözcük oluşu dikkat çekicidir:

Anekdote: 1

Bedevinin biri bir grup delikanlıya rastlamış. Tanışma sırasında gençler sırayla kendilerini tanıtmış:

1. genç: Benim adım مُحْرَزٌ (koruyan, muhafaza eden)
2. genç: Benim adım وَبِيْقٌ (dayanıklı, mukavemetli)
3. genç: Benim adım مَنِيْعٌ (geçit vermez, nüfuz edilemez)
4. genç: Benim adım ثَابِتٌ (sağlam, yerinden kıpırdatılmaz)
5. genç: Benim adım شَكِيْدٌ (aşılmaz, zorlu, çetin, yaman)

İsimleri duyan bedevi kendini tutamayarak "Allah aşkına, ne biçim isim bunlar böyle" demiş "Yeryüzünde hiç ad kalmadı da, bir kilidin meziyetlerini mi layık gördünüz ad olarak kendinize?"¹⁷

Anekdote: 2

Sabâh namındaki bir meczup, medet umarak yedi kişiden oluşan bir güruhun yanına varmış, lakin hayırsızlar kendisine yüz vermemiş. Akabinde, Sabâh'la, kendileriyle tanışmak istediği bu kişiler arasında şöyle bir diyalog geçmiş:

¹⁶ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ ed-Demîrî, *Hayâtü'l-ḥayevânî'l-kübrâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 1/199.

¹⁷ Âbî, *Nesrû'd-dürr*, 7/105.

Sabâh: Adlarınız ne sizin, beyler?

1. genç: Benim adım غليظ (hoyrat, yontulmamış, kaba saba)
2. genç: Benim adım خشن (haşın, sert, aksi, huysuz)
3. genç: Benim adım وعير (sarp, zorlu, çetin, geçit vermez)
4. genç: Benim adım شداد (merhametsiz, acımasız, zalim)
5. genç: Benim adım رداء (eli boş gönderen, geri çeviren, reddeden)
6. genç: Benim adım ظالم (gaddar, insafsız)
7. genç: Benim adım لاطم (şamar atan, tokatlayan)

İsimlerin manaları üzerinde düşünen meczup feveranla “*Hani Mâlik nerede, ahali?*” diye sormuş. Gençler “*O da kim, Allah’ın delisi?*” diye karşılık verince Sabâh hiç acımadan “*Pardon*” demiş “*İsimlerinize bakınca sizi ben Cehennem Zebânileri sandım da!*”¹⁸

Bazı örneklerde ise fikranın dramatik aşamalarındaki tırmanış, geniş bir kadronun içinde yer aldığı diyaloglarla değil, iki karakter arasında cereyan eden ve benzer mantık örgüsüne sahip bir süreçle sağlanmaktadır. Aşağıdaki anekdotlardan ilkinde, her sözcüğün “ateş”, ikincisinde “su”, üçüncüsünde ise “soğuk” kavramıyla ilintisinden kaynaklanan ortak çağrışımlar mizahi patlamayı hazırlayan faktörler olmaktadır:

Anekdot: 1

Bir gün Hz. Ömer Cüheyne’den bir adama tesadüf etmiş. Akabinde aralarında şu diyalog gelişmiş:

H. Ömer: Adın ne?

Cüheyneli: شهاب (kıvılcım, akan yıldız, meteor)

H. Ömer: Künyen?

Cüheyneli: أبو حمرة (kor, köz, alevli odun parçası)

H. Ömer: Hangi sülaledensin?

Cüheyneli: بنو حرقمة (Yanıkogulları)’nın بنو ضرام (Tutuşan) soyundan

H. Ömer: Nerede oturuyorsun?

Cüheyneli: ذات لظى (Yangınlı) mevkiinde.

Bütün bu isimleri duyan Hz. Ömer telaşla “*Derhal ailenin imdadına koş*” demiş “*Zira dört bir taraftan ateşle kuşatıldılar*”.

Gerçekten de adam hanesine vardığında ailesinin alevlerin ortasında kaldığına tanık olmuş.¹⁹

Anekdot: 2

Bir tanışma esnasında iki Arap arasında şu konuşma geçmiştir:

Biri: Adın ne?

¹⁸ Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Muhammed en-Nisâbü'rî, *Uḫalâ'u'l-mecânin*, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 105.

¹⁹ Râgib el-İsfahânî, *Muḫâdarâtü'l-üdebâ*, 2/370.

Diğeri: بَحْرٌ (Deniz)

Biri: Baban kim?

Diğeri: قَبِيَّاضٌ (Taşkın, Coşkun)

Biri: Çocuğunun adı ne?

Diğeri: النَّدَى (Şebnem, Çiy)

Bunu duyan muhatabı espriyi patlatmış: Desene seni ziyaret ancak bir kayıkla mümkün!²⁰

Anekdote: 3

Ordunun teftişi sırasında Mu'allâ b. Eyyûb ile bir askeri arasında şöyle bir diyalog cereyan etmiş:

Mu'allâ: Adın ne?

Asker: بَرَادَةٌ (Suyu soğuk tutmaya yarayan testi).

Mu'allâ: Baban kim?

Asker: بُرَيْدٌ (Ufak dolu tanesi).

Mu'allâ: Kimlerdensin?

Asker: الْبِرْدَانِ (Sabah ve akşam serinliği anlamındaki *Berdan*) soyundan.

Mu'allâ: Nerede oturuyorsun?

Asker: دَرْبُ الْفُلُجِ (Karlı Geçit) mıntıkasında.

Bunu duyan Mu'allâ kopmuş: Getirin kürkü paltoyu, zira soğuk iliğimize kadar işledi!²¹

Bazen de ard arda sıralanan bir dizi alemin, aralarındaki anlamsal çağrışımlardan değil tamamen fonetik yakınlıktan ötürü mizaha konu yapıldığı görülmektedir. Şair Ebû Hâlid Yezîd b. Mühelleb'in (ö. 102/720) başından geçen aşağıdaki anekdote tam da buna uygun bir örnektir:

Yezîd b. Mühelleb, Halife Mu'temid'i sürekli ziyaret ediyor, huzuruna her vardığında da ona, sonu “d” harfiyle biten kasideler okuyormuş. Yine böyle bir ziyaretinde Halife “Allah aşkına Yezîd, neden durmadan şu “Dal”a takılıp kalıyorsun ki?” diye onunla eğlenmek istemiş. Yezîd “Nasıl takılmayayım efendim” demiş “baksanıza; adım “يَزِيدٌ”, pederim “مُحَمَّدٌ”, künyem “أَبُو عَالِدٍ”; zât-ı âlinizin namı “المُعْتَمِدُ”, isminiz “أَحْمَدُ”, sıfatlarınız da “السَّيِّدُ”, “المَاجِدُ” ve “الجَوَادُ”; dolayısıyla bu harften vazgeçmemi nasıl beklersiniz?!”²²

²⁰ İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdüniyye*, 7/257; Zemahşerî, *Reb'ü'l-ibrâr*, 1/464; Bahâüddîn Muhammed b. el-Hüseyn el-Âmilî, *el-Keşkül*, thk. Muhammed Abdülkerîm en-Nemerî (Beyrût, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/266;. Anekdotun kısmen farklı bir versiyonunda espriye konu isim “أَبُو الْفُؤَاتِ” şeklinde yer almaktadır. bk. Âbî, *Nesrû'd-dür*, 7/106.

²¹ Âbî, *Nesrû'd-dür*, 7/105.

²² Husrî, *Cem'u'l-cevâhir*, 158.

3. Hayvan ve Bitki İsimlerinin Yaptığı Çağrışımları Kullanma

En eski çağlardan bu yana insanoğlu, kendisiyle belirli yönleri arasında müspet alaka kurduğu bazı hayvan ya da bitki isimlerini kendisine mal etmekten kaçınmamıştır. İşte, konuya ilişkin fantastik yorumlara müsait temalardan biri de, isim ya da lakap olarak kullanılmakta olan bazı hayvan veya bitki adlarının zihinde yaptığı eğlenceli çağrışımlardır. Esasen absürt de olsa yaygın kullanımından ötürü aşına olunan bazı tuhaf isimler, gündelik yaşamda daha özel bir bağlam oluştuğunda mizahi vurgusunu hatırlatmakta ve komik bir durum yaratmaktadır. Bu durumun nadide örneklerinden birisi, hadis râvilerinden Sadaka b. Mûsâ'nın aktardığı şu hikâyedir:

Mahalleimizde “Merkep” (حِمَار) adında bir adam vardı. Bu adam Dârâ sülalesinden bir kadına evlilik teklifinde bulundu, kadın da ismini değiştirmesi şartıyla buna sıcak baktı. Adam bir süre sonra müjdeyi vermek üzere müstakbel zevcesine uğradığında yeni isim olarak kendisine “Katır”ı (بُعْل) münasip gördüğünü söyledi. Tebessüm eden kadın da espriyi patlattı: Her halükârda katır, merkepten daha iyi bir seçim, lakin hâlâ ahırdan kurtulmuş değilsin!²³

Görüldüğü üzere, eşek, katır gibi isimlerin insanlara ad yapılması, lâzım-ı gayrı müfârikaları olan “yular”, “semer”, “ahır” gibi kimi terimlerin de şaka üretiminde kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Mesela Câhız, isminin لِحَام (Yular), künyesinin سَرْج (Semer) olduğunu öğrendiği bir yabancıya “Madem adınla künyenle tescilli eşeksin de neden hiç anırmıyorsun?!” diye takılmaktadır.²⁴ Keza önde gelen divan kâtiplerinden Şair İbn Ebi'l-Bağl'in adının yer aldığı aşağıdaki anekdot da bu hususu destekleyen güzel bir örnektir:

İbn Ebi'l-Bağl'in bir torunu dünyaya gelmiş. “İsmini ne koyayım?” diye heyecanla çevresindekilere danışırken akrabalarından muzip biri “بُعْل” sözcüğünün “katır” manasına gelişini ima ederek “Kendin ahırdan çıkma da, torununa ne isim koyarsan koy!” deyivermiş.²⁵

Aşağıdaki anekdotta ise, lügatte boğa ve öküz manalarına gelen نُور sözcüğüyle künyelenen meşhur bir fakihin, bu kelimenin zihinde yaptığı olumsuz çağrışımdan gocunmaksızın onu bir durum komedisi için zekice nasıl kullandığı dikkatlerden kaçmamaktadır:

Nüktedan fakih Ebû Sevr sokakta yürüyordu. Birden arkasındaki bir binitli “Yol verin, yol verin!” diye söylenmeye başladı. Ebû Sevr adamı fark etmediği için aheste biçimde yürüyüşüne devam edince sabırsız adam “Yol versene be öküz!” diye ha-

²³ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî, *el-Emâli*, thk. Abdüsselâm Hârûn (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1987), 52.

²⁴ Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, thk. Vedâd el-Kâdî (Beyrût: Dâru Sâdir, 1988), 6/123-24; Âbî, *Nesrû'd-dürr*, 7/107.

²⁵ Âbî, *Nesrû'd-dürr*, 7/106.

karet etti. Adında bu mananın zaten var olduğu Ebû Sevr “Maşallah” dedi “bir şeyin adını anmanızla onu karşınızda bulmanız bir oldu!”²⁶

Yine bu kategoride değerlendirilebilecek bir malzeme, köpek ile doğrudan onu çağrıştıracak sesi arasında ilişki kurularak sergilenen şu nüktedir:

Bir Arap çocuğa “*Senin baban kim, evladım?*” demişler, o da “*Hav Hav*” diye cevap vermiş. Meğer babasının adı Kelb (Köpek)’miş.²⁷

Çocuklarına aslan ve kaplanın yanı sıra köpek, çakal, tilki gibi isimleri koymakta herhangi bir beis görmeyen Arapların bu âdeti Utbî tarafından merak konusu olmuş ve bu adlandırmanın hikmeti aşağıdaki anekdotta şu şekilde izah edilmiştir:

Utbî bedevinin birine sormuş: Araplar neden çocuklarına isim olarak *aslan*, *kaplan* ve *köpek* sözcüklerini layık görürken *uşaklarını* Mübârek, Sâlim diye adlandırıyorlar?”

Bedevi yanıtlamış: Çünkü onlar çocuklarına bu isimleri, düşmanlarının gözünü korkutmak için veriyorlar. Hâlbuki *uşaklarına* verdikleri isimlerle kendilerine itaat edilmesini arzuluyorlar.²⁸

Genel yaşam felsefelerini yansıtabilecek şekilde çocuklarına isim verirken son derece rahat davranan bedeviler, onlara, içinde yaşadıkları habitata uygun hayvan isimleri koyarken aynı zamanda büyük bir gurur da duymaktaydı. O nedenle çöl faunasının hemen her bir ögesinin bedevilerce isim olarak kullanıldığına rastlanabilmektedir. Çöl kanatlılarından devekuşu (نَعَامَة) da bu isimlerden biridir. Aşağıdaki hikâyede, bu ismi garipseyen bir şehirliye, bedevinin verdiği cevabın susturuculuğu yanında bilgelik dolu olduğu da görülmektedir:

Adı Ne’âme (Devekuşu) olan bir bedeviyi “*Böyle isim mi olur?!*” diyerek küçümsemişler. Bedevi çetin cevaz çıkmış: İsim kişileri birbirinden ayıran “alâmet”tir, “kerâmet” değil. Eğer öyle olsaydı tüm insanlar aynı isme talip olurdu!²⁹

Bitki isimlerinden hareketle oluşturulmuş tarihsel mizah örneklerinden biri ise, sofraya mizahı temasına uygun biçimde ve Basra dil mektebinin önde gelen isimlerinden Ebü'l-Abbâs el-Müberred'in (ö. 286/900) adının da kurguya dâhil edildiği bir anekdottur. Bu anekdotta, yemek kültürüne dair iki kavramın (sedefotu anlamına gelen سَدَابٌ ve iri dilimlenmiş parça et anlamındaki مَبْرَدٌ) klasik Arap mutfağındaki makbul bir yemek çeşidinde, üstelik müstehcen çağrışımlar yapacak biçimde başaıyla nasıl buluşturulduğu görülmektedir:

Müberred anlatıyor: Bir gün, varrâklık mesleğiyle meşgul olan dostum Sezâb'ın evinin önünden geçiyordum. O sırada kendisi kapının önünde oturuyordu. Beni

²⁶ Âbî, *Nesrû'd-dürr*, 7/107.

²⁷ Zemahşerî, *Reb'ü'l-ibrâr*, 2/455.

²⁸ Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, 8/93.

²⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/369.

görünce ayağa kalktı. Bir süre sohbet ettikten sonra “Misafirim olur musun!” dedi. Ben de, “Peki yemekte ne var?” diye sorduğumda, “Yemekte sen, senin üzerinde de ben (yani sedefotlu haşlama et)!” cevabını verdi.³⁰

Abbâsi Dönemi Edebiyatı’nda öne çıkan mizahi figürlerden muhannesler de, hususen isimleri ile yaradılışları arasındaki ilgi bakımından nüktelere konu edilmiş bir sosyal kesimdir. Söz, ses, tavır, eda, giyim ve kuşamda kadınsı özellikler gösteren muhannes zümresi, ilgi çekme gayesiyle سُنْبُلَة (Sünbül), زَهْر (Çiçek), غَصْن (Dal), قَرْنِفَل (Karanfil), مِشْمِشَة (Zerdali/Kayısı) gibi isimleri bilhassa kadın cinsinin letafeti için çağrıştırmaya dolayısıyla tercih etmekteydi. Toplumsal bakımdan zaman zaman dışlanan bu kesimle alay etmenin bir yolu ise isimlerine yönelik imalarda bulunmaktı. Aşağıdaki diyalog aynı zamanda muhannes karakterinin sözünü sakınmaz bir hazır cevap olduğunu kanıtlayan böyle bir nüktedir:

Adamın biri “Gusn” adındaki bir muhannese imalı bir şekilde “Adınızı lütfeder misiniz?” diye sormuş. İsmine “dal” anlamına geldiğini bilen Gusn verdiği cevapla adamı susturmuş: “Senin kütük kafanın üzerinde balta ile kesilebilen bir nesne!”³¹

Sözlü satış sanatının ustaları sayılabilecek muhannesler, isimler üzerinden yapılan sulu şakaların her zaman kurbanı değildir. Pek çok muhannes nüktesinde, bu karakter fâil pozisyonunda da karşımıza çıkabilir. Nitekim aşağıda görüleceği üzere muhannesin alaycı tabiatı onun özel isimlerle oynama becerisiyle birebir örtüşmektedir:

Muhannesin birine “Şu yoldan geçene bir laf at da görelim” demişler. Muhannes “Onun adı ne ki?” diye sormuş, ahali “هَلَال” demiş. Bunun üzerine muhannes adama şöyle seslenmiş: “يَا رَأْسَ الشَّهْرِ” yani “Aybaşı!”³²

Dilimizdeki karşılığı Ebu Ceihil karpuzu (acı elma/acı hıyar) olan Arap florasının oldukça acı ve kötü tadıyla meşhur meyvesi حَنْظَلَة, Arapların alem olarak kullanmakta beis görmedikleri bitki isimlerinden olup yeri geldiğinde sahibini taşlamaya ya da kendisiyle alay etmeye elverişli bir sözcüktü. Tevhîdî ve İsfahânî’de yer alan aşağıdaki anekdot, Hanzala en-Nümeyrî ile oğlu arasında geçen bir diyalogun münhasıran Hanzale isminin anlamı üzerinden sergilenen böyle bir restleşmeye konu olduğunu göstermektedir:

Hanzala en-Nümeyrî’nin مُرَّة (zehir gibi acı) isminde laf dinlemeyen saygısız bir oğlu varmış. Bir gün babası oğluna “Ey Mürre, sen hakikaten acısın!” diye laf sokmuş. Arsız oğlu hemen karşılık vermiş: “Sanki sen çok tatlısın da!”³³

³⁰ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî, *el-Muhtâr min Kitâbi Letâ’ifi’ş-Şahâbe* (b.y.: y.y., ts.), 12; a.mlf., *Kitâbü Hâşşî’l-hâşş*, nşr. Hasan el-Emîn (Beyrût: Dâru Mektebeti’l-Hayât, ts.), 58; Husrî, *Cem’ü’l-cevâhir*, 74; İbn Hamdân, *et-Tezkiretü’l-Ĥamdüniyye*, 9/332; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 4/317.

³¹ Tevhîdî, *el-Beşâ’ir ve’z-zehâ’ir*, 4/48.

³² Âbî, *Nesrû’d-dürr*, 5/191.

4. Dini Referanslı İsimlerin Çağrışımlarından Yararlanma

Edinilen isim ve künyeler, kişilere, manaları cihetiyle moral ve maneviyat da kazandırabilmektedir. Yüce Yarattıcının isim ve sıfatlarına, hele hele de İsm-i Azam'a nispetle oluşturulan tamlamalı isimler öteden beri ad koyma geleneğinde tercih edilen bir usuldür. Hz. Allah'ın isimlerinden biriyle irtibat ve iltisak kuran kişi, esasen bu yolla kendisini bir nevi himaye altına almaktadır. Aşağıdaki anekdotta bunu takıntı haline getiren bir adamın, bir bedevi tarafından tiye alınışı hikâye edilmektedir:

Bedevi: Adın ne?

Adam: عَبْدُ اللَّهِ

Bedevi: Baban kim?

Adam: عَيْدُ اللَّهِ

Bedevi: Künyen nedir?

Adam: أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

İsimlerin her birinde birer Lafza-i Celâl olduğunu gören bedevi kendini tutamayıp dalgasını geçmişti: Vallahi sen yüreği olmayan bir ödek gibi sırtımı basbayağı Allah'a dayamışsın!³⁴

Ana kahramanları kaynaklarda farklılık arz eden çok popüler bir Arap fıkrasında ise, ismi, dini sembolik bir mekânla özdeş bir cariyeyle iltifatta bulunan ünlü ahbar ravisi Asma'î'nin (ö. 216/831), diyalog sonunda karşı karşıya geldiği mahcup edici durum olağanüstü bir kurgu içerisinde aktarılır:

Asma'î anlatıyor: Bir keresinde yüzünde irice ben bulunan bir cariye görmüştüm. Adını sorduğumda bana adının Kâbe olduğunu söyledi. Ben hemen işi muzipliğe vurup “Sübhanallah! Ben de tam Beytullah'ı hacetmeye niyetlenmiştim, Allah'ın lütfuna bak ki meğer uzaklar bize yakın kılınmış” dedim ve (yüzündeki beni kastederek) “Şu Haçerü'l-esvedî öpmeme izin verir misin?” diye sordum. O fettan لَمْ تَكُونُوا بِالْعِيَةِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ (Zahmetine katlanmadan (bedel ödemedi) ona ulaşamazsınız! [en-Nahl 16/7³⁵]) deyince de hemen içi altın ve gümüş sikke dolu bir keseyi kendisine uzattım. Cariye elimdeki keseyi derhal kaptı ve haya perdesini sıyrarak “Şimdi ister Hacerü'l-esvedî öp, ister Beytullah'ı tavaf et, istersen de Kâbe'ye gir!” deyince ben o fettanın fitnesinden korktum ve onu oracıkta bırakıp kaçtım.³⁶

³³ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 1/401.

³⁴ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/372.

³⁵ Esasen ilgili ayet, insanların bin bir sıkıntıyla varabilecekleri uzak diyarlara, hayvanlar vasıtasıyla kolayca ulaşabilecekleri nimetini hatırlatan bir bağlam içermektedir.

³⁶ Ahmed b. Muhammed b. Ali eş-Şirvânî, *Ḥadîkatü'l-efrâḥ li-izâleti'l-etrâḥ*, (Kalküta: y.y., 1808), 99. Ayrıca hikâyenin biri Câhîz'in ağzından anlatılan iki farklı versiyonu için bk. Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Ezkiyâ*' (b.y.: Mektebetü'l-Gazzâlî, ts.), 217; Ebû Ali et-Tenûhî, *el-Müstecâd min fe'alâti'l-ecvâd*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Bejrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 132.

5. Uzun İsimleri Tiye Alma

Arapça alemlerin bir kısmı tekil isimlerden oluştuğu gibi, bir kısmı da isim ve sıfat tamlamalarından ya da onların ardınca dizilen lakap, künye ve unvanları da içine alan uzunca bileşik yapılardan mürekkep olabilmektedir. Bu durum, özel isimler üzerinden nükte yapmaya elverişli bir gerekçe sunmaktadır. Birkaç klasik örnekte, tanışma sırasında ifade edilen uzunca isimler -muhtevasında kutsal metne göndermeler yapması dolayısıyla- dini teması da bulunan komik diyaloglar oluşturmuştur. Anekdotaların bu türünde, uzun isimli şahısların değişen oranlarda Mus-haf'a teşbih edilmesi esprinin vurucu gücünü oluşturmaktadır. Aşağıdaki iki hikâye bunun güzel iki örneğidir:

Anekdote: 1

Bir tacir (o beldeye henüz gelen) bir tacirle tanışması sırasında “Adını bağışlar mısın, lakin fazla uzatma” demiş. Muhatabı ismini şöyle söylemiş:

أَبُو عَبْدِ مَنَّانٍ الْقَطْرُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ تَنْزِيلًا
الَّذِي يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ

Yağmuru sizin için semadan damla damla yağdırıp,
göğü de üzerinize izni olmadan düşmemesi için zapteden Zâtın kulunun babasıyım.

Muhtevasında bir Kur’ân ayetinden uzunca bir kesitin de yer aldığı bu denli uzun ismi gören beriki şaşkınlığını gizleyemeyerek “Hoş geldin Kur’ân’ın Üçte Biri” deyivermiş.³⁷

Anekdote: 2

Adamın biri dilencilik etmek için bir kapıyı çalmış. Hane sahibi içeriden “Kim o?” diye seslenmiş. Kapıdaki başlanmış ismini söylemeye:

عَبْدٌ مِنَ الْأَرْضِ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتِ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

Şu fani dünyadan bir abd-i âciz ki, yeryüzü kıyâmet günü tümüyle onun avucundadır
ve gökler de onun kudret eliyle dürülmüştür (ez-Zümer 39/67).

Bunu duyan ev sahibi espriyi patlatmış: “Maşallah, Kur’ân’ın Yarısı hanemizi şereflendirmiş!”³⁸

Cenab-ı Hakk’ın isim ve sıfatlarının Kur’ân-ı Kerim’de yer aldığı şekli korunarak, bu dizilimin başına “... عَبْدٌ” ya da “أَبُو عَبْدِ ...” gibi kelimeler getirmek suretiyle de

³⁷ Âbî, *Nesrü’l-dürr*, 7/105; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü’l-Ĥamdüniyye*, 3/276; Ebü’l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnü’l-Cevzî, *Aĥbârü’l-ĥamkâ ve’l-muĥaffelîn* (Beyrut: Dâru’l-Fikr el-Lübânî, 1990), 166.

³⁸ Râġib el-İsfahânî, *Muĥâdarâtü’l-üdebâ*, 2/369. Hikâyenin farklı bir varyantında, Azerbaycanlı olduğu belirtilen bir adamın, çocuğuna bu ismi verdiği kaydedilmektedir. bk. İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü’l-Ĥamdüniyye*, 3/276.

mizaha malzeme sağlayacak uzunca isim ve künyeler oluşturulmuştur. Aşağıda bu tarz künyelere ait iki örnek yer almaktadır:

Anekdote: 3

Asma'î anlatıyor: Basra'da üzerine şatafatlı elbiseler giymiş, hoş görünlü, etrafı has dostlarınca sarılmış, meclisi ziyaretçi akınına uğrayan yaşlı başlı bir adam görmüştüm. Bu zatın kim ve zekâ düzeyinin ne olduğunu çok merak ettiğimden yanına vardım, selam verip “Zâtı âlileri *ism-i şeriflerini bahşederler mi acaba?*” dedim. O da başladı ismini söylemeye:

أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ.

Ebû Abdurrahmânirrahîm Mâlikî Yevmiddîn!

Bunun üzerine ben kendimi tutamayıp güldüm ve adamın aklının kıt, cehaletinin katmerli olduğunu anladım.³⁹

Anekdote: 4

Adamın birine “*Cenab-ı Hak sana bir oğlan çocuğu bahşetti, sen de onun ismi üzerinden kendine bir künye belirlesene*” demişler. Adam da künyesini şöylece okumuş:

أَبُو عَبْدِ ﴿رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾

Ebû Abdi “*Rabbüssemâvâtisseb'i ve Rabbûlarşilazîm!*”⁴⁰

6. Yakıştırılmayan İsimler

İsimleri konu alan Arap nüktelerinin bir kategorisi de, belirli bir ismin anlamı ya da çağrışımının kişi ya da hayvanlara yakıştırılmamasından kaynaklanmaktadır. İlgili anekdotlarda bu uyumsuzluk bazen gerçekten isim ile müsemma arasındaki münasebetsizlikten bazen de bir nedenden ötürü hataya düşmekten ileri gelir. Aşağıdaki anekdotlardan ilk üçü -ki ilkinde bizzat Hz. Peygamber başrolde- bahsi geçen “alakasızlık” a, dördüncüsü ise sehve güzel birer örnektir.

Anekdote: 1

Râşid b. Safvân el-Hüzelfî putperest iken Hz. Peygamberin yanına gelmiş, putlarla alakalı durumunu anlatmış sonra da Müslüman olmuş. Hz. Peygamber ona ismini sormuş, o da *غاوي* (Azgın) demiş. “*Peki köpeğinin adı ne?*” demiş, o da *رأشيد* (Doğru yolu bulan) olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Hayır, bence sen رأشيد غاوي olmalı!*” yorumunda bulunmuş.⁴¹

³⁹ İbşîhî, *el-Müstetraf*, 1/38; İbn Ebi'l-İd el-Mâlikî, *Hiyyetü'l-küremâ' ve behcetü'n-nüdemâ'*, thk. Yûsuf Ahmed (Beyrût: Kitâb Nâşirün, 2010), 14.

⁴⁰ Âbî, *Nesrü'd-dürr*, 7/104; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ĥamdüniyye*, 3/276.

⁴¹ Dâvud b. Ömer el-Antâkî, *Tezynü'l-esvâk*, thk. Muhammed et-Tuncî (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1993), 1/252.

Anekdote: 2

Rivayete göre bir adam İbn Ebû Atîk'i (ö. 110/728'den sonra) ziyarete gelmiş. Yanında köpeği de varmış. İbn Ebû Atîk adama ismini sormuş. Adam **وَنَابٌ** (Hoplayıp zıplayan) demiş. Sonra köpeğinin adını sormuş, onun da **عَمْرُو** olduğunu söylemiş. İsimleri duyan İbn Ebû Atîk tebessüm etmiş: “*Ne büyük tezat!*”⁴²

Anekdote: 3

Bir gün adamın biri eşeğiyle ünlü fakih Şa'bî'yi (ö. 110/728) ziyarete gelmiş. Şa'bî adama adını sormuş. Adam **وَرَدَانٌ** “Boz (renkli)” demiş. Sonra “*Eşeğinin adı ne?*” demiş, onun da **عِمْرَانٌ** olduğunu söylemiş. Bunu duyan Şa'bî şaşkınlığını gizleyememiş: “*Bu ne çelişki?!*”⁴³

Anekdote: 4

Halife Mütevekkil ile huzuruna giren bir ziyaretçisi arasında şöyle bir diyalog cereyan etmiş:

Halife: **أَدْنٌ** ne senin?

Adam: **قَطَانٌ** (Pamuk tüccarı)

Halife: Ne iş yaparsın?

Adam: **حَمْدَانٌ**

Halife: Sanırım adın Hamdân, mesleğin pamuk ticareti.

Adam: Aynen efendim. Lakin Zât-ı âlilerinin haşmetinden afallayıverdim!⁴⁴

Doğumla birlikte verilen isimler ya da zaman içerisinde edinilen künye veya lakaplar, bazen sosyal statüler, toplumsal pozisyonlar, maddi durumlar vs. değiştikçe eski önem ve cazibesini yitirmekte, sahiplerini de yeni arayışlara sevk etmektedir. Bu durumun güzel örneklerinden birisi, adının manası “mantar tıpa” olan ünlü neyzen Bursûmâ ile annesi arasında cereyan eden şu diyalogdur:

Bursûmâ: Allah aşkına ana, “**بُرْصُومًا**” dan başka isim mi bulamadın bana?

Annesi: Vallahi oğul, eğer hükümdar meclislerine bu kadar çok girip çıkacağını bileydim adını “*şanına şan, servetine servet katan*” anlamında “**بُرْصُومًا**” koyardım!⁴⁵

Bazı örneklerde ise, esasen kural dışı olmadığı halde belirli bir isim, lakap veya künyenin, tamamen manipülatif maksatla “uygunsuz” görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıdaki anekdotta Hz. Ömer, siyahî bir cariyenin intikamını almak üzere böyle bir yola başvurmuştur:

⁴² Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdilberr, *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis*, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/561-562; Ebü'l-Berekât Bedriddîn Muhammed b. Muhammed el-Gazzî, *el-Mürâh fi'l-müzâh*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1977), 83.

⁴³ İbn Abdilberr, *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis*, 1/561.

⁴⁴ Husrî, *Cem'ü'l-cevâhir*, 80.

⁴⁵ Zemahşerî, *Reb'ü'l-ibrâr*, 2/477.

Hz. Ömer siyahî bir cariyeyi ağlarken görüp “Neyin var?” diye sormuş, o da efendisi Ebû ‘İsâ’nın kendisini dövdüğünü söylemiş. Hz. Ömer “Sahibinin künyesi Ebû ‘İsâ, öyle mi? Derhal onu bana getirin.” demiş.

Huzura getirildiğinde ise “İsâ’nın babası mı var ki künye diye kendine “أبو عيسى”yı seçtin, Arapların أبو سلمة , أبو عرفة , أبو طلحة , أبو حنظلة gibi künyelerinden hiç mi haberin yok senin?!” diye adamı bir güzel paylamış sonra da kırbacıyla tedip ederek cariyenin intikamını almış.⁴⁶

7. Negatif Çağrışimli İsimlerin Yorumuna Dayalı Nükteler

Arapça alemlerin bir kısmının son derece olumsuz anlamlar çağrıştıran isimler olduğunu biliyoruz. Yaygın kullanımdan ötürü bu çağrışımlar zihinde çoğu zaman bir uyarıcı etkisi yapmamakta, isimler de zamanla kanıksanmaktadır. Ancak bilhassa istihza, ironi, hakaret gibi gayelerle bu isimlerin anlamına dikkat çekilmek istendiğinde durum değişebilmektedir. O nedenle isimleri merkeze alan çok sayıda klasik nüktenin konusunu, olumsuz çağrışımlar üzerinden yapılan ironiler ve onlara verilen hazır cevaplar oluşturmaktadır. Aşağıda iki örneğini göreceğimiz bu nüktelerden hususen ilkinde, alemin lügat manasının pratik hayata yansıyan bir sonuç doğurmuş olması ise son derece dikkat çekicidir:

Anekdot: 1

Hz. Ömer vali tayin etmek istediği bir adama hem kendi hem de babasının adını sormuş. Adam “Bendeniz سَرَاقُ ظَالِمُ بْنُ سَرَاقٍ (Serrâk oğlu Zâlim)-im Efendim” demiş. Her iki ismin lügat manasını dikkate alan Hz. Ömer “Kendin zorbalık ediyorsun, baban da çalıp çırpıyor, ha?! Senden ümmete hayır gelmez oğlum.” deyip onu göreve getirmekten vazgeçmiş.⁴⁷

Anekdot: 2

Bir keresinde Muâviye, Cârîye b. Kudâme'ye takılmak için “Ailen nezdinde pek bir değer yok olmalı ki sana ‘Cârîye (hizmet işlerine koşturan kadın)’ ismini layık görmüşler” demiş. Cârîye aynı üslupta cevap vermiş: “Senin de sülalen katında hiçbir kıymetin olmamalı ki onlar da sana ‘Mu’âviye (uluyan dışı köpek)’ adını münasip görmüşler!”⁴⁸

8. Mezhep Çatışmalarını Konu Alan İsimler

Klasik nevâdir kaynaklarında mezhep tarafgirliğine odaklanan hiciv temalı anekdotların bir bölümü Sünnî-Şii çatışmasını konu alır. Şia taassubu sergileyen gruhun, Hz. Ali'nin politik hasımları kabul edilen ilk üç halifeye yönelik taşlamaları sadece şiir ve hitabette değil, mensur mizahi anlatılarda da kendisine yer bul-

⁴⁶ Zemahşerî, *Rebî'u'l-ibrâr*, 2/477.

⁴⁷ Zemahşerî, *Rebî'u'l-ibrâr*, 2/454; Râgib el-İsfahânî, *Muḥâdarâtü'l-üdebâ*, 2/367. Anekdottaki Zâlim b. Serrâk, Mühelleb b. Sufra'nın dedesidir.

⁴⁸ İbn Abdîrabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, 4/112.

muştur. Aşağıda yer alan iki anekdot, şayet tarihsel gerçeklikleri varsa, mezhep taassubunun isim ve künyeler üzerinden de işletilip sonuç alınmaya çalışıldığını gösteren birer delil niteliğindedir.

Anekdot: 1

Kazvin’de, ahalisi aşırı Şii taraftarı olan bir köy varmış. Adamın birinin yolu bu raya düşmüş. İsminin İmran olduğunu öğrenen köy ahalisi, adamı evire çevire dövmüş. Gariban can havliyle “Bu eziyeti neden yapıyorsunuz bana yarenler, adım Ömer (عمر) demedim ki, İmrân (عمران) dedim” demiş. Bağnaz köylü cevap vermiş: “Bu daha kötü ya! Senin isminde sadece Ömer yok, ayrıca Osman’dan (عثمان) iki harf var!”⁴⁹

Anekdot: 2

İki adam, Şii sempaticanı bir valiye birbirlerinden şikâyetçi olmuş. Davalılardan birinin adı Muâviye; diğërininki Ali, künyesi de Ebû Abdurrahman’mış. İsimleri öğrenen vali hemen Muâviye’ye 100 kırbaç cezası vermiş.

Valinin neden kendisine bunu reva gördüğünü kıvrak zekâsıyla anlayan Muâviye bir cinlik yaparak “Efendim, keşke kendisine künyesini de sorsaydınız” deyivermiş. Künyesinin Ebû Abdurrahman (Hz. Ömer’in künyesi) olduğunu öğrenen vali ona da 100 kırbaç cezası vermiş.

Keyfi yerine gelen Muâviye, Ali’ye dönerek “İsmim yüzünden uğradığım mağduriyeti, künyen sayesinde telâfi ettik, hamdolsun!” demiş.⁵⁰

9. İsim ya da Künyelerin Dua ve Beddualara İlham Kaynağı Olması

Makalemizin başında Hz. Peygamber’e ait verilen iki örnekte olduğu gibi, ulema ve nüktedan güruhu adeta peygamberlerinin bu husustaki sünnetine ittibaen “özel isimlerin kök harflerinden hareketle dua ve temennide bulunma”yı bir gelenek olarak yaşatmışlardır. Tarihte birçok benzeri kaydedilen bu uygulamanın sofistike örneklerinden biri Halife Harun Reşid’in başından geçen aşağıdaki hadisede yaşanmıştır:

Halife Harun Reşid bir gün sarayından çıkmış yolda Saîd İbn Silm ile karşılaşmış.

Aralarında şöyle bir diyalog geçmiş:

Halife: Kimsin sen?

— Benim adım Saîd (سَعِيدٌ), Mevla saadetler nasip etsin (أَسْعَدَكَ اللهُ)

Halife: Kimin oğlusun?

— Silm’in (سِلْمٌ), Allah size selamet versin (سَلَّمَكَ اللهُ)

Halife: Künyen ne?

— Ebû ‘Amr (أَبُو عَمْرٍو), Yaradan uzun ömürler bahşetsin (عَمَّرَكَ اللهُ)

⁴⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/499.

⁵⁰ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/499.

İltifatları duyan Halife “*Hak Teala da ne muradın varsa versin*” deyip Said’e lütuf ve ihsanda bulunmuş.⁵¹

Yukarıdakinin aksine, özel isimler, yeri geldiğinde beddua cümleleri kurmanın aracı da kılınabilmektedir. Sentetik olduğu izlenimi veren aşağıdaki örnekte, bir acuzenin dilinden ifade edilen bedduanın kendi aleyhine dönüşü hikâye edilmektedir:

Acuzenin biri Medine’de bir kasaba uğramış. Bir dirhemcik para uzatıp “*Evladım, etin en iyi yerinden versene. Bir de adını başışla, sana şöyle güzel bir dua edeyim*” demiş. Parayı az bulan kasap eti en kötü yerden vermiş, uzatırken de “*Teyzeciğim adım مَنْ يَمُدُّ* (Parayı uzatan)” demiş.

İhtiyar kadın evde eti ağzına alıp da tadını beğenmeyince tüm keyfi ve iştahı kaçarak bedduaya başlamış:

لَعَنَ اللَّهُ مَنْ يَمُدُّ!

Allah Menyemüddü’nün (parayı uzatanın/verenin) belasını versin!

Hâlbuki o, bedduasının cin fikirli kasaba değil kendisine döndüğünün farkında bile değildi.⁵²

10. Bir İsmi Parçalara Ayırmak Suretiyle Nükte Yapma

Muziplik ya da hiciv amacıyla, söz oyunlarına imkân verecek şekilde alemlerde tasarrufa gidilmesi de klasik Arap nüktecilğinde sık rastlanan önemli bir sanatsal uygulamadır. Bu sanatın nazımda veya nesirde pek çok örnekleri bulunmaktadır. Olumlu mana ya da çağrışım içeren nice özel isim, nükteye hizmet edecek şekilde hecelere bölünebilmekte, tersten okunabilmekte, bir harf eklenerek yahut çıkartılarak veyahut da başka bir harfle değiştirilerek ciddiyetten şakaya, olumludan olumsuzla, övgüden yergiye vs. geçişler sağlanabilmektedir. Latifelerin bu türünde, kurguda yer alan tarafların hem lügat açısından zengin bir dağarcığa hem de sözcükleri amaca uygun şekilde ustaca manipüle edecek kıvrak bir zekâyâ sahip oldukları görülmektedir. Aşağıda yer alan bir dizi anekdot bu nevi yeteneğin sergilendiği söz oyunlarına dayanan örneklerdir:

Anekdote: 1

Külsûm b. Amr el-Attâbî (ö. 220/835), Halife Memûn’un (ö. 218/833) huzuruna girdiğinde yanında İshâk el-Mevsilî (ö. 235/850) de varmış. Bu ikisini birbirine düşürmek Memûn’un pek hoşuna gidermiş. Memûn bir kaş göz işaretleriyle Külsûm’dan, İshâk’a takılmasını istemiş. Ancak Külsûm her ne dese, İshâk hemen lafi ağzına tikiyormuş.

Bu duruma şaşırın Külsûm, Memûn’dan, ismi üzerinden İshâk’a takılma müsaadesi alıp ona adını sormuş. İshak bir muziplikle adının **كل بصل** (Soğan Ye) oldu-

⁵¹ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü’l-üdebâ*, 2/360.

⁵² Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü’l-üdebâ*, 2/372.

ğunu söylemiş. Külsûm hasmını köşeye sıkıştırdığını düşünerek tebessümle “Ne iğrenç isim bu böyle!” demiş.

İshak da cevaben “*Sen benim كُلِّ بَصَلٍ (Soğan Ye) isimle alay ediyor-sun ama seninki benimkinden daha berbat: كُلِّ ثَوْمٍ (Sarımsak Ye)!*”

Anekdot: 2

İbn Düreyd (ö. 321/933), rakibi durumundaki nahiv âlimi Niftaveyh'i (ö. 323/935) hicvetme gayesiyle ismi üzerinden şu dizeleri söylemiştir:

لَوْ أَوْجِي النَّحْوِ إِلَى نِفْطَوَيْهِ مَا كَانَ هَذَا الْعِلْمُ يُعْزَى إِلَيْهِ
أَحْرَقَهُ اللَّهُ بِنِصْفِ اسْمِهِ وَصَيَّرَ الْبَاقِي نُوَاحًا عَلَيْهِ

Şayet nahiv Niftaveyh'e indirilseydi, yine de bu ilim ona nispet edilmezdi. Allah, isminin yarısıyla [نِفْط : nefit/gazyağı] onu yakıp kül etsin, kalan yarısıyla da [وَيْهِ : Vah başına gelenler] ârkasından kendisine ağıt yaktırsın!⁵³

Anekdot: 3

Bir adam yanındaki bir kişiye ismini sormuş. O da شُعَيْبٌ demiş. Bunun üzerine beriki “*Senin adında bile hayır yokmuş birader! Baksana, isminin başı شَيْه (gammazlık et), sonu da عَيْبٌ (kusur)!*” demiş.⁵⁴

Anekdot: 4

Sâhib b. ‘Abbâd (ö. 385/995), قَابُوسٌ adındaki bir adamı iğnelemek için ismini şöyle tahlil etmiş: Onun isminin yarısı “*zaafiyet/cılızlık (قَاب)*” diğer yarısı ise “*sefâlet/perişanlık (بُؤْس)*”⁵⁵ !

Anekdot: 5

Halife Abdülmelik'in (ö. 86/705) oğlu Mûsâ, عَيْسَى adındaki bir adamı, isminden hareketle şöyle alaya almış: Onun belagat erbabından olduğunu kim söylemiş? Baksanıza, isminin ilk yarısı عِي (ifadede acziyet), diğer yarısı ise مَيْسِي (kötü kalpli) sözcüğünün üçte ikisi!⁵⁶

Anekdot: 6

Bir gün Ebû Nüvâs (ö. 198/813) bir grup serseri arkadaşıyla gezintiye çıkmış, yeşillik bir alana gelip içki meclisini kurmuşlar. O sırada bir tufeyli yanlarına gelip onlarla muhabbete koyulmuş. Ebû Nüvâs adama adını sormuş, أَبُو الْخَيْرِ olduğunu öğrenince de buyur etmiş, o da hemen gelip çökmüş.

⁵³ Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü’ş-Şinâ’ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1986), 430; Takıyyüddîn Ebû Bekr İbn Hicce el-Hamevî, *Hızânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, thk. Isâm Şu'aytû (Beyrût: Dâru'l-Hilâl, 1987), 2/286.

⁵⁴ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/368.

⁵⁵ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/368.

⁵⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/368.

Bir süre sonra ise cariyenin biri oradan geçerken gürüha selam vermiş. Ebû Nüvâs selama mukabele edip adını sormuş. Kadın “Adım زَاةٌ” demiş. Ebû Nüvâs hemen yanındaki serseşi dostlarına esprisini yapmış: أَبُو الْبَحِيرِ ‘in Ye’sini alıp زَاةٌ ‘ye verin ki kadının adı زَاةٌ (Fahişe) tufeylinin adı da أَبُو الْخَرَاءِ (Pislik) olsun!

Anekdot: 7

Zemahşerî (ö. 538/1144), Meydânî’nin (ö. 518/1124) atasözlerine dair hacimli eseri *el-Emsâl*’i gördüğünde tasnifindeki mükemmelliğe hayran kalmış. Ancak kıskançlık saikiyle eline kalemi almış ve başına bir “ن” ekleyerek Meydânî’yi, Farsça’da “Zırcahil” anlamına gelen التَّمِيدَانِي ‘ye dönüştürmüştü. Bunu öğrenen Meydânî ise Zemahşerî’ye ait bir eseri eline almış ve ismindeki “م” yerine “ن” koyarak Farsça’da “Karısını pazarlayan” anlamına gelen الزَّنْحَشَرِي ‘ye dönüştürmüştü.⁵⁷

Bunların dışında, bir özel isim; medih, hiciv, hakaret, istihza vb. muhtelif gayelerle “kalb” adı verilen özel bir teknikte tersinden okunarak da nükteye vesile edilebilmektedir. Bu uygulamanın güzel bir örneği, Emevilerin Irak Valisi İbn Hübeyre’nin (ö. 133/750), Horasan’da Abbâsîler adına propaganda faaliyeti yürüten Kah-tabe b. Şebîb’in ismini zikretmemek için isminin harflerinde yaptığı tasarrufta görülür. İbn Hübeyre, anlamı “*hasmını yere seren*” olan قَحَطِيه ismini zikretmemek için, Mervân b. Hakem’e göndereceği mektupta isminin tersinden yazılmasını istemiş, ancak bu sefer de ibareni (هَبَطَ حَقٌّ) “*Hak zâyi oldu/Haksızlık oldu*” manasına gelmesinden ötürü “*Bırakın öylece kalsın!*” deyivermiştir.⁵⁸

11. Lahn ve Tashif Konulu Nükteler

Özel isim ve künyeleri konu alan nevâdir malzemesinin bir bölümü de teknik tanımlamayla “lahn” adını verdiğimiz, harflerin bozuk telaffuzundan (tashif) ya da hatalı imlasından kaynaklanan mizahi örneklerdir. Bu örneklerin bir kısmının belirli isimler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Mesela Müslüman toplumlarda yaygın kullanılan makbul isimlerden صَالِحٌ bunlardan biridir. Bu sözcüğün başında yer alan Sad harfi ince okunduğunda Sin’e dönüşür ki, bu takdirde mana tümenden değişmekte; صَالِحٌ “*erdemli/faziletli*” anlamına gelirken, سَالِحٌ “*büyük abdest bozan/pisleyen*” manasına gelmektedir. Aşağıda bu hatayı merkeze alan iki komik örnek yer almaktadır:

Anekdot: 1

Bir keresinde Nadr b. Şümeyyil hastalanmış, sevenleri yanına geçmiş olsuna gelmiş. Ziyaretçilerden künyesi أَبُو صَالِحٍ olan biri Nadr’a “*Allah sıkıntını gidersin*” an-

⁵⁷ Ebü’l-Fazl en-Nîsâbü’rî, *Mecma’u’l-emşâl*, 1/1; Celâlüddîn Abdurrahmân es-Süyûtî, *Buğyetü’l-vü’ât fi tabakâti’l-lujaviyyîn ve’n-nühât*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhim (Lübân: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.), 1/357.

⁵⁸ Zemahşerî, *Reb’u’l-ibrâr*, 2/477.

lamında “مَسَخَ اللهُ مَا بَكَ” demiş. Akabinde Nadr ile bu kişi arasında şöyle bir diyalog gelişmiş:

Nadr: “مَسَخَ”yı “Sin” ile değil, “Sad”la “مَصَخَ اللهُ” şeklinde söylemen gerekiyor! Ziyaretçi: Efendim bildiğiniz üzere “الصَّرَاطُ” sözcüğü “السَّرَاطُ”; “سَقَرُ”; “صَقَرُ” kelimesi de “صَقَرُ” şeklinde söylenebiliyor.

Adamın ukalalık yaptığını gören Nadr dayanamamış: O halde benim de sana “أبو سَالِحٍ” dememde bir sakınca yok!⁵⁹ demiş.

Anekdote: 2

Ebû Ali Sâlih b. Muhammed anlatıyor: Mısır’a gittiğim bir seferde geniş bir ilim halkasına rast geldim. Merak edip “Üstad kim?” diye sordum. Bana onun büyük bir nahiv âlimi olduğunu söylediler. Müstefid olmak için ben de halkaya yanaşıp kulak verdim.

Üstad, “Sad” ile söylenen bir kelimenin “Sin” ile de telaffuz edilebileceğini anlatıyordu. Bunun üzerine ahalinin arasına karışıp muziplik olsun diye ben de şöyle dedim:

صَلَامٌ عَلَيْكُمْ يَا أَبَا سَالِحٍ، سَلَيْتُمْ بَعْدُ؟

Başına hünnap yağsın, büyük abdest bozan zat!
(Ahaliyi) eğlendirmeye devam mı?!⁶⁰

Düşük tahsilli ya da tahsilsiz kimseler tarafından özel isimlerin hatalı imlası ya da telaffuzu, çoğu defa çevrelerindeki mürekkep yalamış zümreye istihza ya da tahkir amaçlı latifeler için mümbit birer zemin teşkil ediyordu. Özellikle noktalı harflerin noktalarındaki ihmaller ya da fazlalıklar böylesi şakalar için bulunmaz fırsatlar doğurmaktaydı. Bir örnek vermek gerekirse:

Adamın biri kaleme aldığı şikâyet dilekçesinin üzerine sehven ismini “حَرِيثُ ابْنُ الْفِرَاسِ” yerine “حَرَيْتُ فِي الْفِرَاسِ” şeklinde yazıp Muhammed b. Abdullah’a ulaştırmış. Dilekçedeki “Yatağı b...k ettim” ibaresini gören Muhammed, cevaben ibarenin altına “İyi halt ettin!” yazıp imzalamış.⁶¹

Kimi durumlarda ise bu türden şakaların kurbanı, avam tabakasından yarı cahil kimseler olmayıp, bilakis Câhız ve Sekkâk gibi ilim irfan sahibi elit ve edip şahsiyetlerdi. Şu örnekte olduğu gibi:

Mutezilî kelimelerden Câhız ve Sekkâk bir emirin huzuruna girmek için izin istemiş. Hacıp içeriye seslenmiş: “Efendim الْحَاحِدُ (İnkârıcı) ve الشُّكَاكُ (Şüpheli)

⁵⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 5/402; Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ali İbn Hicce el-Hamevî, *Şemrâtü'l-evrâk* (Mısır: Mektebetü'l-Cumhûriyye el-Arabiyye, ts.), 1/115-116.

⁶⁰ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'âlemi'n-nübelâ* (Kâhire: Dârul-Hadîs, 2006), 11/21.

⁶¹ Âbî, *Nesrû'd-dürr*, 8/106; Râgib el-İsfahânî, *Muḥâdarâtü'l-üdebâ*?, 1/143.

kapıdalar”. Emir “Kesin zındıka taifesinden bunlar” deyip görüşme talebini reddetmiş. Bu duruma sinirlenen Câhız, hacibe “Efendine git, *الْحَدِثِي*⁶² geldi, de” demiş. Bu sefer de hacip “Efendim *الْحَلْقِي* (Berber) geldi” demiş. Bunun üzerine Câhız dışarıdan seslenmiş: “En iyisi sen yine *الْحَاحِدُ* de!”⁶³

12. İsim ve Künye Oluşumunda Etkili Garabetler

Edeb koleksiyonlarında isimleri konu alan ve bir standardı bulunmayan kısalı uzunlu anlatıların bir bölümünde, kişilere verilen tuhaf isim ya da künyelerin ilginç öykülerine de yer verilmektedir. Mesela tüm bedeni tepeden tırnağa tüyle kaplı doğduğundan Nebt b. Zeyd b. Yeşcüb’e akrabaları *الأشْعُرُ* (çok tüylü/kıllı/saçlı) lakabını uygun görmüşlerdi.⁶⁴ Muhadram şair sahabi Manzûr b. Zebbân el-Fezârî (ö. 25/645), anne karnında 2 yıl kaldığı ve doğumu dört gözle beklediği için *مَنْظُورٌ* (yolu gözlenen) ismini almıştı.⁶⁵ Hemdânîlerin soyunun kendisine bağlandığı Evsele b. Mâlik *هَمْدَان* lakabıyla anılıyordu. Zira o, korkunç bir keder yaşamış ve travmasını “Bu, başa gelen en büyük dert (*هَذَا هَمٌّ دَانٌ*)” şeklinde tarif etmişti.⁶⁶ Keza *بَقِيرٌ غَطْفَانٌ* ve *خَارِجَةٌ* lakablarıyla meşhur İbn Sinân el-Merî de, hamileyken ölen annesinin karnı yarılarak dünyaya geldiği için bu iki lakapla anılmaktaydı.⁶⁷ Abbâsi devri şairlerinden Selm el-Hâsir’in (ö. 186/802), “*الخَاسِرُ*” lakabıyla anılmasına yol açan aşağıdaki anekdot ise kelimenin tam anlamıyla mizahi bir garabettir:

Rivayet bu ya, şair Selm, baba yadigârı bir Mushaf-ı Şerif’i satıp parasıyla yerine bir tanbur (bir diğer rivayette bir şiir divanı) almış. Bu yüzden onu tanıyanlar kendisine “*hüsranı uğrayan, kaybeden*” manasında *الخَاسِرُ* lakabını vermişler.

İlerleyen zamanda, şiirlerini dinlemek üzere Selm’i sarayına davet eden Hârûn Reşîd, sanatını ve nüktelerini pek beğendiğinden onu lütuf ve ihsanlara gark etmiş. Selm bu hâdiseden sonra kazandığı dinar ve dirhemlerle dostlarına gelerek “İyi bakın beyler” demiş “Bendeniz kaybeden Selm (*سَلْمٌ الخَاسِرُ*)” değil “Kazanan Selm’im (*سَلْمٌ الرَّابِحُ*)”!

13. Ahmak Nüktelerinde İsim ve Künyeler

Muazzam bir konu ve tema çeşitliliğini içinde barındıran klasik ahmak nüktelerinin hatırı sayılır bir bölümü isim ve künyelerle ilgilidir. İnsana yakışmayacak isimlerin tercihi, isimlerle künyeler arasındaki paradoksal ilişkiler, alışlagelenden uzun isim ya da künyelerin benimsenmesi, müsemmayı vasıflarından birine nispet-

⁶² “Gözleri çok iyi gören, keskin bakışlı” anlamındaki sözcük Câhız’ın meşhur bir lakabıdır.

⁶³ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü’l-üdebbâ’*, 1/90; Zemahşerî, *Rebî’u’l-ebâr*, 2/480.

⁶⁴ Kendisinden sonra torunları da *الأشْعُرُونَ* (tüylüler/kıllılar/saçlılar) lakabıyla anılmaya devam etmiş olup Ebû Mûsâ el-Eş’arî de onlardan biridir. bk. Zemahşerî, *Rebî’u’l-ebâr*, 2/480.

⁶⁵ Zemahşerî, *Rebî’u’l-ebâr*, 2/476.

⁶⁶ Zemahşerî, *Rebî’u’l-ebâr*, 2/480.

⁶⁷ Zemahşerî, *Rebî’u’l-ebâr*, 2/476.

le anma vs. bir bölümü yukarıda da zikredilen rivayetler, hep Arap nüktecilik geleneğinin oldukça prim yapan “budalalıklar” kategorisinde değerlendirilmektedir. Biz bu özel başlık altında ilgili kategoriye bir nebze daha zenginleştirecek örnekler sunmak istiyoruz. Bunlardan ilki künye sayısında israfa kaçan bir budalanın hikâyesidir:

Ahmağın birine künyesi sorulmuş, o da biri “أَبُو الْحَسَنِ” diğeri “أَبُو الْعَمْرِ” demiş. “Bir künye neyine yetmiyor?” denilince de “Birinin kaybolma ihtimaline karşı diğeri ni yedekte tutuyorum!” deyivermiş.⁶⁸

Diğer bir örnek, ismi قَوَادٍ künyesi أَبُو الصَّحَارَى olan bir çöl bedevinin, adı ile künyesinin anlamları arasında yakaladığı mizahi paradoksu konu almaktadır:

Adamın biri yolda karşılaştığı bir bedeviye adını sormuş. İsmi olduğunu قَوَادٍ⁶⁹ öğrenince de “Allah iyiliğini versin babanın” demiş “Çok mu aramış bu ismi?!”

Bedevi “Öyle demeyin efendim, isimde özensiz davranmışsa da, künyeyle bunu telafi etmiş” deyince adam merakla “Senin künyen ne ki?” diye sormuş. Beriki cevaplamış: أَبُو الصَّحَارَى (Çöllerin Efendisi)!⁷⁰

Arap kültüründe, bazı özel isimlerin kısaltmaya gidilerek kullanıldığı da bilinen bir husustur. Sıradaki anekdotta, Sirâceddîn (Dinin Kandili) namındaki bir zatın isminin bir ahmak tarafından “Sirâc” (Kandil) şeklinde kısaltılmasının yol açtığı komik durum anlatılmaktadır:

Varraklık mesleğiyle iştigal eden es-Sirâc [ö. 691/1292⁷¹] uşaklarından birini yemeklik kaliteli bir yağ alıp gelmesi için pazara yollamış. Uşak yağı getirmiş, yufkanın üzerine döküp Sirâc’a ikram etmiş. Ancak yağın çok sıcak olduğunu gören Sirâc uşağını güzel bir paylamış sonra da onu yanına alıp satıcıya gitmiş. Dükkâna varınca “Niçin gaz yağı verdin sen bu çocuğa?” diye ona çıkışmış. Adamcağız mahcup “Vallahi benim suçum yok efendim” demiş “Uşağınız ‘bana kandil yağı ver (أَعْطِنِي (رَيْتًا لِلْسَّرَاجِ) dedi, ben de verdim!”⁷²

14. İsim ve Künyelerin Düellosu

İsim ve künyeler zaman zaman siyasi bakımdan rakip pozisyondaki kişilerin birbirlerini hicvetmede kullandıkları birer yaralayıcı enstrüman halini alabilmekteydi. Fiziksel kusur ve anomalilere işaret eden kimi isimlerin, tarafların dilinde yeri gel-

⁶⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ*, 2/369; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ḥamdûniyye*, 9/443.

⁶⁹ Bu sözcük bilinen argo manasıyla “kavat” anlamına geldiği gibi, bir mübalağa sigası olarak ‘deveyi yeden, çekip götüren’ anlamlarına da gelmektedir.

⁷⁰ Âbî, *Nesrû'd-dür*, 7/105; Ebû Hâmid İzzüddîn Abdülhamîd b. Hibetillâh İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerḥu Nehci'l-belâğa*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 19/368.

⁷¹ Tam adı Sirâcüddîn el-Varrâk b. Muhammed b. Hasan olan divan sahibi ünlü şair, aynı zamanda Mısır valisinin o dönemdeki kâtipliğini yapmıştır.

⁷² İbn Hicce el-Hamevî, *Şemerâtü'l-evrâk*, 1/49.

diğinde hasma yöneltilen zehirli birer oka dönüştüğünün güzel iki örneği şu tarihsel anekdotlardır:

Anekdot: 1

Hız. Ali taraftarlarından Şerîk b. el-A'ver, kibirli bir eda ile Halife Mu'âviye'nin huzuruna girince, Mu'âviye zaten pek hazzetmediği siyasi rakibini şu sözlerle rencide etmek istemiş:

Vallahi adın **شريك** (ortak), ancak Allah'ın katında şerikin yeri yoktur. **الأغور** (Tekgöz)'ün oğlusun, hâlbuki çift göz tek gözden evladır. Üstelik tipsizsin de, oysa yakışıklı olan daha makbul. Hal böyleyken acaba nasıl oldu da halkın seni kendilerine lider yaptı?!

Şerîk, Mu'âviye'nin bu sözlerine aynı üslupla yanıt vermiş:

Senin de adın **معاوية**, anlamı da “*Uluyan dışi köpek*”. **الحرب** (Savaş)'ın oğlusun, oysa barış savaştan daha iyidir. **الصخر** (Sarp kayalık)'ın evladısın, hâlbuki düzlük kayalıktan makbuldür. Bir de **أمية** soyundansın, malum o da “*Küçük yaştaki cariyeye*” demek. Şimdi cevap ver bakalım: Asıl sen nasıl “*Emirülmüminin*” oldun?!⁷³

Anekdot: 2

Kureyş kabilesinden bir adam Hâlid b. Safvân'a [ö. 135/752] adını sormuş o da “*Hâlid b. Safvân b. el-Ehtem*” demiş. Adam sıralamaya başlamış: Her şeyden önce “ölümsüz/ebedi/baki” anlamlarındaki **خالد** ismin kuyruklu bir yalan; çünkü kimse ebedi değil. Babanın adı **صفوان** ki “yontulmadık taş” anlamına geliyor. Deden **الأهتم** 'e gelince o da “dışleri dökük” demek!

Bunları duyan Hâlid adama Kureyş kabilesinin hangi boyundan olduğunu sormuş o da “*Abdüddâr*” demiş. Bu sefer de Hâlid döşemiş:

Senin gibi “*Abdüddâr*” soyundan gelen bir adam, Temimli birinin hasap ve nesebine nasıl dil uzatır? Zira:

Haşimoğulları senin kabileni tarumar etti (**هشمتك هاشيم**)

Ümeyyeoğulları seni güttü (**أمتك أمية**)

Cumahoğulları seni yanlarına yanaştırmadı (**جمحت بك جمع**)

Mahzumoğulları seni zapturapt altına aldı (**خزمتك مخزوم**)

Kusayoğulları seni yurdunuzdan sürdü (**أقصتكم قصي**)

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi kalanlarımızı da kapılarına kul köle ettiler; hanelerine gelince kapılarını açıyor gidince de kapatıyorsunuz!⁷⁴

Rivayete göre anekdotta geçen Hâlid b. Safvân'ı, yukarıdaki şahıs hariç Abdüddâroğulları'ndan hiç kimse susturamamış. Rivayetin bir başka versiyonunda, Abdüddâroğulları'ndan o zatın, dil cambazı Hâlid'i hicvetmek için iki ayete gön-

⁷³ İbn Hicce el-Hamevî, *Şemerâtü'l-evrâk*, 1/59.

⁷⁴ Câhiz, *el-Meğâsin ve'l-ezdâd*, 15; Askerî, *Kitâbüs-Şinâ'ateyn*, 323.

derme yaptığı da hikâye edilmektedir. Buna göre, önce Hâlid, adama belirtilen üslupta sataşmış, Abdüddârî da onu şu sözlerle köşeye sıkıştırmıştır:

[...] İsmi Hâlid, bu yüzden sen ebediyen Cehennem'de kalacaksın. Zira bak âyet ne diyor:

كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ .

“O, ateşte ebediyen kalacak kimse gibi.” (Muhammed 47/15)

Yine sen Safvân'ın (Kaya) oğlusun, bak Allah, baban hakkında da ne diyor:

كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ تَرَابٌ .

“Üzeri toprakla örtülü kaya (Safvan) gibi.” (el-Bakara 2/264)⁷⁵

15. İsimlerle Nükte Yapmada Tefe'ül Geleneği

Müslüman toplumlarda bazı hadiselerin önem ve değerini vurgulama gayesiyle Kur'an-ı Kerim'e müracaat oldukça köklü bir gelenektir. Önde gelen bir yöneticinin vefatı, bir beldenin fethi, bir zalimin mağlubiyeti, despot bir vergi tahsildarının azli, sıra dışı bir tabiat olayının vukuu gibi toplum nezdinde görece önemi bulunan olayların kutsal kitapta yer alan kimi işaretlerle ilişkilendirilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Sözü edilen uygulamaların bir bölümünde ise mizahi karakter dikkat çekmektedir. Hususen yeni doğan bir kimseye ad koyarken tefe'ül (hayra yorma, uğur sayma) adı verilen ritüele başvurma, mizahi durumlar oluşturmaya müsait bir zemin hazırlamaktadır. Bunun hoş örneklerinden birisi, ünlü muhaddis Ebü'l-Hüseyn b. Fehim'in adının konulmasına vesile olan şu komik hadisedir:

Ebü'l-Hüseyn b. Fehim dünyaya geldiğinde, babası Muhammed, oğluna isim koymak için Kur'an'dan tefe'ül etmeyi arzu ederek Mushaf-ı Şerif'i açmış, ilkinde karşısına فَهْمٌ لَا يَعْلَمُونَ لَا يَصْبِرُونَ فَهْمٌ لَا يَسْمَعُونَ ayeti çıkmış. Bunu beğenmeyip üst üste üç kere daha açmış. Bu sefer de sırayla

فَهْمٌ لَا يَعْلَمُونَ
فَهْمٌ لَا يَصْبِرُونَ
فَهْمٌ لَا يَسْمَعُونَ

ayetleriyle karşılaşmış. Canı sıkılan ancak bunlardan birini seçmek zorunda kalan Muhammed harekede ufak bir tasarrufa giderek oğluna فَهْمٌ ismini uygun görmüş.⁷⁶

⁷⁵ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî, *el-İktibâs mine'l-Kur'ân*, thk. İbtisâm Merhûn es-Saffâr - Mücâhid Mustafa Behcet (Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 1992), 2/42. Hikayenin kısmen farklı bir versiyonu için bk. Ahmet Zeki Safvet, *Cemheratü'l-Şuâbi'l-'Arab* (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 3/24.

⁷⁶ Âbî, *Nesrî'd-dürri*, 7/107; Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 8/92.

Tefe'ül uygulamalarında olduğu gibi, bazı örneklerinin Hz. Peygamberde de görüldüğü, isimlerin manalarından hareketle hayra ya da şerre yorulması geleneği, kendisinden sonra sahabesi ve ümmeti tarafından da sürdürülmeye devam etmiş görünmektedir. Aynı zamanda tarihsel bir anekdot olan aşağıdaki rivayet bunun tipik bir örneğidir:

Sa'd b. Ebî Vakkâs [ö. 55/675] Hz. Ömer'e bir elçi yollamış. Elçi geldiğinde Hz. Ömer ismini sormuş. O da ظَفْرٌ (Zafer) demiş. "Peki baban kim?" deyince de قَرِيبٌ (yakın) olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Zafer yakın inşallah! (ظَفْرٌ قَرِيبٌ)" demiş.⁷⁷

Sonuç

İlk örnekleri Hz. Peygambere kadar uzanan, özel isim, lakap ve künyelerin mizah üretiminde hoş bir vesile olarak kullanımı, Arap edebiyatının uzun tarihi seyri içerisinde canlılığını korumuş önemli bir edebi ve sanatsal gelenektir. Bu sanatın üretimine çok geniş bir kadro hizmet etmiştir: Edipler, şairler, nedimler, dil âlimleri, nüktedanlar hatta şaka ve latifeye meyilli herkes.

Özel isim, künye ya da lakapları mizahi bağlamda yorumlayan kişiler bunu yaparken çok farklı imkân ve fırsatları değerlendirmiş görünüyor. Bunların başında sözcüklerin lügat anlamları ile müsemâmalar arasındaki tenasüp ya da münasebet-sizlikler gelir. Keza uygunsuz görülen hayvan ya da bitki isimlerinin insanlara ad olarak verilmiş olması da köşede nükte için fırsat kollayan hazırcevap şahsiyetlere her zaman münbit bir iklim hazır etmiştir.

Dini tarafı ağır basan bir toplumda, kutsala gönderme yapan dini temalı örnekler, bilhassa uzun bir cümle halinde formülize edilen dinsel içerikli ibarelerden oluşan isimler de mizah üretmeye elverişli birer zemin teşkil etmiştir.

Elbette, fiziksel anomalilere işaret eden kimi isimlerin, hususen siyasi kamplaşma ve kutuplaşma zeminlerinde aşağılayıcı birer hiciv malzemesi olarak görülmesi unutulmamalıdır.

Makalemizde zikredilen örneklerin de işaret ettiği üzere, bu sahada kullanılan rivayetlerin bir bölümü, tarihsel gerçekliği olan rivayet mahsulleri olup aynı zamanda belgesel nitelikte anlatılardır. Diğer bir bölümü ise, mesela uzun isimlerin tiye alınmasına dair başlık altında zikredilenler gibi, toplumsal bazı uygulamaları hicvetme gayesiyle, adeta zihin işçiliği yapmak suretiyle üretilmiş edebi fragmanlardır.

⁷⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ'*, 1/183.

Kaynakça

- Âmilî, Bahâüddîn Muhammed b. el-Hüseyn. *el-Keşkûl*. 2 Cilt. thk. Muhammed Abdülkerîm en-Nemerî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Askerî, Ebû Hilâl. *Cemheratü'l-emşâl*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbüs-Şinâ'ateyn*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1986.
- Âbî, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn. *Nesrü'd-dürr*. 7 Cilt. thk. Hâlid Abdülganî Mahfûz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Antâkî, Dâvud b. Ömer. *Tezyînü'l-esvâk*. 2 Cilt. thk. Muhammed et-Tuncî. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1993.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr. *el-Buhalâ'*. 2 Cilt. thk. Ahmed el-Avâmîrî - Ali el-Cârim. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr. *el-Meḥâsin ve'l-ezdâd*. Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1994.
- Demîrî, Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ. *Ḥayâtü'l-ḥayevânî'l-kübrâ*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- İbn Kuteybe ed-Dîneverî. *Uyûnu'l-aḥbâr*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418.
- Gazzî, Ebû'l-Berekât Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed. *el-Mürâḥ fi'l-müzâḥ*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1977.
- Hatîb el-Baḡdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîḫü Baḡdâd*. 14 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Husrî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali. *Cem'u'l-cevâhir fi'l-mulah ve'n-nevâdir*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1987.
- Husrî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali. *Zehrü'l-âdâb ve şemerü'l-elbâb*. 2 Cilt. thk. Yûsuf Ali Tavîl. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Abdirabbih. *el-'İkdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh. *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis*. thk. Muhammed Mursî el-Hûlî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hâmid İzzüddîn Abdülhamîd b. Hibetillâh. *Şerḫü Nehci'l-belâḡa*. 20 Cilt. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Meḳâyisu'l-luḡa*. 6 Cilt. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.

- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-a'ÿân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*. 7 Cilt. thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Hamdûn, Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Ali. et-Tezkiretü'l-Ĥamdûniyye 10 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, 1417.
- İbn Hicce el-Hamevî, Takıyyüddîn Ebü Bekr b. Ali. *Şemerâtü'l-evrâk*. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Cumhûriyye el-Arabiyye, ts.
- İbn Hicce el-Hamevî, Takıyyüddîn Ebü Bekr. *Ĥızânetü'l-edeb ve ğâyetü'l-ereb*. 2 Cilt. thk. Isâm Şu'aytû. Beyrût: Dâru'l-Hilâl, 1987.
- İbn Hicce, Takıyyüddîn Ebü Bekr b. Ali. *Ĥîbü'l-mezâk min şemerâti'l-evrâk*. thk. Ebû Ammâr es-Sehâvî. eş-Şârika: Dâru'l-Feth, 1997.
- İbn Miskeveyh. *el-Hevâmil ve ş-şevâmil*. thk. Seyyid Kisrevî. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Sellâm, Ebü Ubeyd. *el-Emsâl*. thk. Abdülmecîd Kutâmîş. Beyrût: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1980.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhayy Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-zeheb fi aĥbâri men zeheb*. 10 Cilt. thk. Abdülkâdir el-Arnâût - Mahmûd el-Arnâût. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1406.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Aĥbârü'l-ĥamkâ ve'l-muġaffelîn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Lübânî, 1990.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Kitâbü'l-Ezkiyâ*?. b.y.: Mektebetü'l-Gazzâlî, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Aĥbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Cânî. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1997.
- İbşîhî, Ebü'l-Feth Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed. *el-Müstetraf fi külli fennin müstetraf*. 2 Cilt, thk. Müfîd Muhammed Kumeyha. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- İbn Ebi'l-Îd el-Mâlikî. *Ĥilyetü'l-küremâ' ve behcetü'n-nüdemâ'*. thk. Yûsuf Ahmed. Beyrût: Kitâb Nâşirûn, 2010.
- Ebü'l-Fazl en-Nîsâbü'rî. *Mecma'u'l-emsâl*. 2 Cilt. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Ebü'l-Kâsım en-Nîsâbü'rî, el-Hasen b. Muhammed. *Uĥâlâ'u'l-mecânîn*. thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Nüveyrî, Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb. *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*. 33 Cilt. thk. Müfîd Kumeyha. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *Muḥâdarâtü'l-üdebâ' ve muḥâverâtü's-şu'arâ' ve'l-buleğâ'*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Erkâm, 1420.
- Safvet, Ahmed Zeki. *Cemheratü ḥuṭabi'l-'Arab fi 'usûri'l-'Arabiyyeti'z-ẓâhira*. 3 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed. *el-Muḥtâr min Kitâbi Leṭâ'ifi's-şahâbe*. b.y.: y.y., ts.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed. *Kitâbü Ḥâşşi'l-ḥâşş*. nşr. Hasan el-Emîn. Beyrut: Dârü Mektebeti'l-Hayât, ts.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed. *Şimârü'l-ḳulûb*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, 1965.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed. *el-İktibâs mine'l-Ḳur'ân*. 2 Cilt. thk. İbtisâm Merhûn es-Saffâr - Mücâhid Mustafâ Behcet. Mansûre: Dâru'l-vefâ, 1992.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğâ*. 2 Cilt. thk. Fuâd Ali Mansûr. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Buğyetü'l-vü'ât fi ṭabaḳâti'l-luğaviyyîn ve'n-nüḥât*. 2 Cilt. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Lübnân: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Şirvânî, Ahmed b. Muhammed b. Ali *Ḥadîḳatü'l-efrâḥ li-izâleti'l-etrâḥ*. Kalkûta: y.y., 1808.
- Tenûhî, Ebû Ali. *el-Müstecâd min fe'alâti'l-ecvâd*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Tevhîdî, Ebû Hayyân. *el-Beşâ'ir ve'z-zeḥâ'ir*. 10 Cilt. thk. Vedâd el-Kâdî. Beyrût: Dâru Sâdir, 1988.
- Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *el-Emâlî*. thk. Abdüsselâm Hârûn. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1987.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîḥu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr. *Esâsü'l-belâğa*. 2 Cilt. thk. Muhammed Bâsil. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr. *Reb'ü'l-ibrâr ve nuşûsu'l-aḥyâr*. 5 Cilt. Beyrût: Müessetü'l-A'lemî, 1412.

Proper Names, Laqaps and Kunyas As An Item of Humor In Classic Arabic Literature

Extended Abstract

In Arabic culture and literature, the use of proper names, kunyas and laqaps as a wit or humor by using different methods is a very common practice. Among the earliest examples of the art of making wit with names that require attention and a sharp mind, there are a few narrations attributed to the Prophet himself. In several authentic historical sources, it has been recorded that the Prophet favored the names of the people he was dealing with, which evoke negative meanings, or transformed these names into wit by making them a means of compliment. It is understood that the fact that the first examples were given by the Prophet himself increased the courage of those who resorted to this style of humor.

As far as we can determine, material on this subject is first encountered in the “Nasr al-Durr” work of vizier Ebū Sa‘d Mansūr b. al-Husayn al-Ābī (d. 422/1030), one of the famous statesmen of the Buwayhi era. In this voluminous work, Ābī gives place to many such examples under the title of “Beautiful and Ugly Names”. This is followed by the Sharh Nahj al-Balāgha of Ibn Abī al-Hadīd (d. 656/1258), one of the commentaries of Nahj al-Balāgha, approximately two centuries later. Ibn Abī al-Hadīd has listed dozens of anecdotes that we can include in this category, one after another, under the heading of “Names and wits about kunyas”. Although there are many other materials that can be collected under this heading in numerous literary collections, they are not mentioned under special headings as specified.

Many reasons for witnessing can be mentioned through proper names, kunyas and laqaps. Glorifying the interlocutor is one of the important reasons among these. It is a common method for the lower person to compliment the higher ranking person based on the name during an acquaintance. In the humor examples related to this, it is seen that the caliph or sultan usually ask the name of the person facing him, and the related person sees this as an opportunity to praise the caliph.

Likewise, some proper names that are not known in a certain culture or environment can be the subject of wit or joke when they are found strange by those who hear these names. Sometimes the phonetical oddity of a name or its appearance in meters unfamiliar with Arabic morphology are situations that set the stage for a joke. Sometimes, the positive or negative correlations between the meaning of the person's name and his physiognomy can be a matter of humor.

Making jokes by using the associations of proper names in the mind is also a method in which a wide range of intellectuals cannot remain indifferent in classical literature. The production of the ulama at this point, especially the linguists and lexicographers whose vocabulary is rich, is quite surprising.

For example, the word “charity”, which means “bestowal, donation” in the dictionary, is one of the themes that are frequently addressed and evaluated both in Arabic culture and humorous literature. In particular, it is noteworthy that desert people, who struggle with poverty during most of the year, give their children names that evoke deprivation. The coexistence of a few similar names in the family also offers the the opportunity to joke or ridicule. Sometimes the opposite is seen. Although there are words that evoke wealth and abundance in his name and kunya, it is seen how a person who is stingy due to his nature is ridiculed by his Bedouin friends.

One of the themes suitable for fantastic interpretations on the subject is the amusing associations of some animal or plant names that are used as names or laqaps. Some strange names, which are familiar due to their widespread use, although essentially absurd, evoke their humorous emphasis and create a funny situation when a more specific context is established in everyday life.

While some Arabic proper nouns are made up of singular nouns, some of them are composed of nouns and adjective phrases or composite structures that include laqaps, kunyas and titles sequentially. This situation provides a suitable justification for witnessing over proper names. In a few classic examples, the long names expressed during the acquaintance- because of their reference to the scriptures- created funny dialogues with religious themes. In this type of anecdotes, people with long names are likened to Mushaf at varying rates, increases the striking power of the joke.

Changing the proper nouns to allow wordplay for the purpose of humor or satire is also an important artistic practice frequently encountered in classical Arabic humor. There are many examples of this art in poetry or prose. Many special nouns with positive meanings or connotations can be divided into syllables or read backwards to to serve wit. By adding or removing a letter, a transition is provided from serious to joke, from positive to negative, from praise to satire. Apart from these, a proper name can also be interpreted backwards for various purposes such as praise, satire, insult, and ridicule.

In this context, in the article; The ways of referring to the lexical meanings of names or making quotes based on the common meaning of a series of nouns, using the associations of animal and plant names, making use of the meanings of religiously referenced names, making jokes by taking long names, attempting to joke over names that cannot be attributed to humans or animals, witnessing based on interpretation of nouns with negative connotations, referring to wit by dividing a name into parts, effective strangeness in the formation of a name and kunya, status of names and kunyas in foolish wit are discussed.

Keywords: Arabic Literature, Humor, Proper Name, Laqap, Kunya.